

GELİŞİM ERZURUM

Yıl 3 | Sayı 16 | Mayıs 2021 | 10 TL | ISSN 2757-5020

Hem erenler ölmez efendim,
suret değiştirirler!

EMİNE İŞINSU

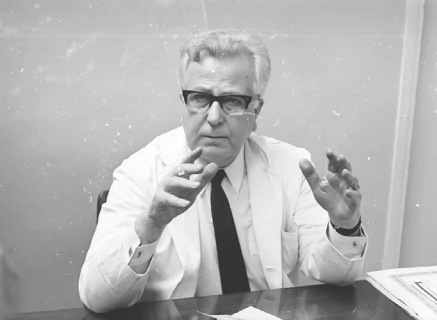
ISSN 2757-5020

9 770275 750207

içindekiler

02 İngiltere'de Parlatentonun
Egemenliği Teorisi
Çađrınhan PEKER

04 Türkiye'ye Ve Türk Milletine
Adanmış Bir Ömür:
Emine Işinsu
Hakkı ÖZNER

10 Röportaj:
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN

15 Bir Metin İspirli Geçti
Bu Dünyadan...

16 Şiir ve Edebiyatın Zer'i:
Nizami Gencevi
Prof. Dr. Kerem KARABULUT

20 İsimsizler İçinde Bir İsim
Tarhana Osman

22 Röportaj:
Doç. Dr. Tuba YETİM

26 Düz Adamları
İle Bilinen Erzurum
Naci ELMALI

30 Riya ve Gösteriş ya da
Cemiyetin Yok Oluşu
Muaz ERĞÜ

32 Milliyetçilik Üzerine Birkaç Söz...
Av. Uğur ALKUŞ

36 Kalkınma Kavramına
Kısa Bir Bakış
Prof. Dr. Selim BAŞAR

40 Erzurum Konulu
Azerbaycan Bayatıları
Dr. Aygün HASANOĞLU

GELİŞİM ERZURUM

Palandöken Gelişim
Derneđi'nin yayın organıdır.

ISSN: 2757-5020

YIL 3 | SAYI 16
Mayıs 2021 | 10 TL

İmtiyaz Sahibi

Lokman LOKMACI

Yazı İşleri Sorumlusu

Numan ÜN

Sayfa Tasarımı

Cavit Emre ŞEN

İletişim

Solakzade Mahallesi
2. Marketler 13. Çarşı Sokak
Palandöken/Erzurum
0 (530) 544 76 72

gelisimerzurumdergisi

Baskı

ZAFER MEDYA GRUP
Yenikapı Caddesi
Eski Cezaevi Karşısı
Kadiođlu Sokak No: 1
Yakutiye/Erzurum
0 (442) 234 22 85
zafergrafikofset@gmail.com

© Her hakkı saklıdır.

Bu dergide yer alan yazı, makale, şiir ve fotoğraflar elektronik ortamlar da dahil olmak üzere yazılı izin olmaksızın kullanılamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayımlanan eserlerin tüm mesuliyeti yazarlarına aittir.

İNGİLTERE'DE PARLAMENTONUN EGEMENLİĞİ TEORİSİ

Çağrıhan PEKER*

Anayasalı ve anayasal devlet ayrımı bir kenara bırakılacak olursa, demokrasi ile yönetilen ülkelerin büyük bir bölümü anayasanın üstünlüğü ilkesini benimsemiştir. Ancak İngiltere'de demokratik bir hükümet sistemine sahip olmasına rağmen, asgari yahut azami derecede olsun, aynı özelliği taşıyan ülkelere nazaran farklı bir sistem benimsenmiştir. Bu sistem "Parlamentonun Egemenliği" şeklinde kavramsallaştırılabilir. Sistem içerik itibarıyla, parlamentonun sınırsız yasama yetkisine sahip bulunması şeklinde özetlenebilir.

Parlamento, İngiltere için günlük konuşma dilinin ötesinde, bir başka deyişle hukuksal olarak, Kral, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarasının birlikte meydana getirdiği yapı olarak tanımlanmaktadır. 1911 ve 1949 yıllarında çıkarılan "Parlamento Ka-

nunları" Lordlar Kamarasının yetkilerini büyük ölçüde sınırlandırmıştır. İfade edilen bu kanunlar, Lordlar Kamarasının onayı olmaksızın bazı kanunların çıkarılabilmesini mümkün kılmıştır. Bu durum İngiliz hukukçuları tarafından Avam Kamarasının egemenlik üzerindeki hissesini genişletmesi şeklinde yorumlanmıştır. Kralın yasama faaliyeti kapsamındaki rolü ise şeklidir. Kraliçe Anne'den beri hiçbir hükümdar, bir kanun tasarısını onaylamama yetkisini kullanmamıştır. Kanun tasarılarının kral tarafından onaylanması yerleşmiş bir anayasal teamüldür¹.

Parlamentonun egemenliğinden maksat, parlamentonun İngiliz anayasasına göre, her çeşit kanunu yapmak, ortadan kaldırmak hakkına sahip olduğu ve hiçbir kişi veya kurulun parlamentonun çıkarılmış olduğu bir kanunu iptale

yahut da ihmale yetkisinin bulunmadığıdır. Bu tanımlamadan çıkarılabilecek en temel sonuç, İngiltere'de anayasa yargısı müessesesinin bulunmadığıdır. "Bonham Kararı"² gibi kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi noktasında öncü kabul edilebilecek bir kararın İngiltere'de alınmış olmasına rağmen anayasa yargısının İngiltere'de bulunmaması oldukça dikkat çekicidir. Ancak bu durum, elbette ki, İngiltere'de siyasal sistemin bir bütün halinde gelişmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Teorinin tanımından çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, parlamentonun en sağlam şekilde yerleşmiş ve benimsenmiş olan bir anayasal teamülü bir kanunla hükümsüz kılacağıdır. Tanımdan çıkarılan bu sonuçlar parlamentonun yasama yetkisinin sınırsızlığını ispat edecek bir nitelik arz etmektedir³.

1 Ergun Özbudun, İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi, AÜHFD, C.25, S.65-66, s.61.

2 Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi C. 1, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2011, s. 701.

3 Parlamentonun yasama yetkisinin sınırsızlığı ile ilgili olarak De Lome "İngiliz Parlamentosu her şeyi yapar, fakat bir erkeği kadın, bir kadını da erkek yapamaz." şeklinde veciz bir ifade kullanmıştır.

Parlamento hukuki bakımdan sınırsız bir iktidara sahip olsa dahi fiili alanda bu mümkün değildir. Fiili bakımdan parlamento iktidarının sınırlı olması, dış sınır, iç sınır ve hükümetin parlamentodaki hâkimiyeti noktasında sağlanmaktadır.

Dış sınır, her hükümetin bir kamuoyu üzerine kurulduğu, bu bakımdan da egemen iradenin keyfi olarak kanun yapması yahut da kaldırmasının imkânsız olması esasına dayanmaktadır. Örneğin parlamento, her ne kadar hukuki olarak yetki sahibi olsa da, temsilsiz vergi almaya veya monarşiyi ilga edecek kanunlar çıkarmaya cesaret edemez. Kamuoyu ve seçmenlerin parlamento üzerindeki etkisi vekâlet teorisini ortaya çıkarmıştır. Bu teoriye göre, son seçimde hükümet partisinin seçim bildirgesine girmemiş, yani seçmenin onayına sunulmamış bir mesele hakkında kanun çıkaramaz. Böyle bir durumda parlamentonun feshedilmesi ve gidilecek yeni seçimde söz konusu mesele hakkında seçmenlerin onayının alınması gerekecektir. Özetle, parlamentonun gerisinde kamuoyu vardır⁴.

İç sınır ise, kendini belli icaplara göre sınırlamayı bilen bir iktidarın niteliğinden kaynaklanmaktadır. İktidar cemiyete nüfuz eden etkilere tabidir. Belirtmek gerekir ki, iç sınır ekseri olarak dış sınırla aynıyet gösterme eğilimindedir. Örneğin İngiliz parlamentosu Amerika tecrübesinden sonra sömürgeleri vergilendirmeyi kolay kolay düşünemeyecektir⁵.

İngiliz parlamenter sisteminin iki partili bir yapıya sahip olması, parlamentoda çoğunluğa sahip olan partinin üyelerinin kabineyi oluşturması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, hükümetin yenilgiye uğramasının ancak kendi partisinin üyelerinden yetersaydaki bir kısmın aleyhte oy vermesiyle mümkün olabileceği sonucunu ortaya koyar. Hükümet önemli bir konuda Avam Kamarasında yenilgiye uğrarsa ya istifa edecek ya da kamarayı feshedip yeniden seçime gidecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, hükümetlerin yenilgiye uğraması zamanımızda hemen hemen hiç görülmeyen bir olaydır. Buradan çıkarılacak sonuç ise, hukuki olarak sınırsızmış gibi görülen parlamentonun fiiliyatta hükümete tabi olduğudur.

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, İngiltere’de parlamentonun egemenliği teorisi nazar-ı dikkate alınırken,

Avam Kamarası üyelerinin yeniden seçilmek için hareketlerinin hesabını vermeye, davranışlarında kamuoyunu dikkate almaya mecbur olduklarını iyice idrak etmek gerekir. Bu da egemen parlamentonun seçmenlerine itaatının bunun tersine oranla daha doğru olduğunu gösterir. Geniş yetkiye sahip hükümetler, azınlığın görüşlerine saygılı olmak konusunda da çok titizdirler⁶.

KAYNAKÇA

CROZAT Charles, XIX. Asırdan Zamanımıza Değin İngiliz Amme Hukukunda Egemenlik Kavramı, çev. Tarık Zafer Tunaya, İÜHFİM, C. 11, S. 1-2.

GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi C. 1, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2011.

GÜRBÜZ Yaşar, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Beta Yayınları, İstanbul, 1987.

ÖZBUDUN Ergun, İngiltere’de Parlamento Egemenliği Teorisi, AÜHFİM, C.25, S.65-66.

4 Ergun Özbudun, a.g.m, s.71.

5 Charles Crozat, XIX. Asırdan Zamanımıza Değin İngiliz Amme Hukukunda Egemenlik Kavramı, çev. Tarık Zafer Tunaya, İÜHFİM, C. 11, S. 1-2, s.70.

6 Yaşar Gürbüz, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Beta Yayınları, İstanbul, 1987, s.35.

TÜRKİYE'YE VE TÜRK MİLLETİNE ADANMIŞ BİR ÖMÜR: EMİNE İŞINSU

☰ Hakkı ÖZNER

Zaman geçtikçe yalnızlaşıyoruz. Şan ve şeref dolu mücadelemizin yiğitleri, kahramanları, sembol isimleri, teker teker bu fani dünyadan ebedi âleme göç ediyor, sonsuzluğun sahibine kavuşuyor.

Fikir hayatımızın şekillenmesinde emeği büyük olan, bu toprakların değerli seslerinden, büyük edip, yazar ve dava insanı Emine İşinsu ablamız, bir hayli zamandır çekmekte olduğu menhus hastalık sonucu 'Dünya zahmetinden Hakk'ın rahmetine hicret etti'.

Türk edebiyatının önemli kalemlerinden, roman ve oyun yazarı, Milliyetçi-Ülkücü bir görüşle ele aldığı romanlarıyla genç kuşakların milli şuur ve tarih bilincine sahip olmasında etkisi büyük olan, 83 yıllık ömrünü ülküye, ülkücülüğe, milletine, Türklüğe adayan ül-

kücülerin ablası Emine İşinsu, müstesna ve abide bir şahsiyettir.

12 Eylül öncesi sokaklarda, meydanlarda attığım ilk slogan, "Başbuğ Türkeş". Duvarlara yazdığım ilk yazı "Sa-

Davasına, ülküsüne, bayrağına, milletine sevdalı, asil duruşu ve tavırla Türk milliyetçiliği hareketinin kutup yıldızlarından Emine İşinsu ablamız, 68 kuşağına mensup ilk şehitlerimizden Dursun Önkuzu için "Sancı" romanını yazdı. Destan şairimiz Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu da "Önkuzu" şiirini yazdı.

vaşımız Vurguncu Düzenedir Düzene". Okuduğum ilk romanlardan biri ise Emine İşinsu ablamızın Ülkücüleri, kavga günlerimizi, mücadele yıllarımızı, şehidimiz Dursun Önkuzu'yu anlattığı tarihi öneme sahip 'Sancı' romanıydı.

Davasına, ülküsüne, bayrağına, milletine sevdalı, asil duruşu ve tavırla Türk milliyetçiliği hareketinin kutup yıldızlarından Emine İşinsu ablamız, 68 kuşağına mensup ilk şehitlerimizden Dursun Önkuzu için "Sancı" romanını yazdı. Destan şairimiz Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu da "Önkuzu" şiirini yazdı.

Gençlik yıllarımızda 'Sancı' romanı tekrar tekrar okuduğumuz politik bir romandı. 'Sancı', yüreğimizde sancılar bırakarak bitiyordu.

İlk baskısı (1974) yeni yayınlanan ‘Sancı’ romanını okuyarak Emine Işınsu ablamızı tanımıştım. “Sancı”> sı ile feda ruhuna sahip Anadolu’nun yiğit gençlerinin, Ülkü Ocaklıların, kahraman ve idealist bir neslin romanını yazmıştı.

‘Sancı’, bizim hikayemizdir. Sancı’da anlatılan senin hikayendir, tarihindir ülküdaş!

Emine Işınsu, 1968-1970 yıllarının, sancılı günlerin romanını yazmıştı. Duru, tertemiz Türkçesiyle her gencin yüreğine dokundu hep. ‘Sancı’yı okurken o günün Türkiye resmini de görmüş, yaşamış oluyorsunuz.

Emine Işınsu, 58 kuşağına mensup Türk milliyetçilerindendi. Türk Ocakları’nda, Devlet’te, Töre’ de, mücadelenin olduğu her alanda, milli kültür pınarlarından biri olan Emine Işınsu, güçlü kalemıyla vardı.

Emine Işınsu, Türk milletinin âşığıdır. “Ne yaptysak Türk’e hizmet aşkımız için yaptık...” diyordu. Milliydi, yerliydi. Milli ve İslami değerlere bağlıydı. 60 yıllık yazı hayatında milletinin değer ve inançlarını savundu.

Ülkücü Hareket’in tarihi ve destansı mücadelesinde her türlü emperyalizme karşı milli direnişinde, köhnemiş, vurguncu, talancı, sömürücü düzene karşı çıkışında, sisteme itirazında, muhalif duruşunda Emine Işınsu kalemıyla, kelamıyla, asil duruşuyla, milliyetçi harekete yön veren isimlerdendi.

Bir fikir, dava, ülkü ve ideal insanı olan Emine Işınsu’ya göre Ülkücülük, ahlaktır, duruştur, tavidir. Ülkücüler zulme rıza göstermez, zalimlere boyun eğmez.

Sözde aydınların, “angaje” aydınların, etki ajanlarının, nüfus casuslarının, beşinci kol mensuplarının cirit attığı, devletin kılcal damarlarına kadar girdiği, gizlendiği ülkemizde Emine Işınsu, 60 yıllık yazı hayatıyla milli duruşu, milli tavrıyla, her türlü gayrimilli ideolojilerle mücadelesi ile Türk milliyetçiliğinin kurtup yıldızıdır.

Emine Işınsu, ömrünü, Türk milliyetçiliği ülküsüne vakfeden, kalemıyla, kelamıyla örnek bir şahsiyettir. Hepimizin üzerinde emeği ve hakkı vardır..

Emine Işınsu, yazmak eylemini hayatta kalmanın, var olmanın, inandığı yolda ilerlemenin bir göstergesi olarak kabul eder. Yaşanmış olaylar üzerine yazılan “Sancı” güçlü anlatımı sayesinde dönemin gençliğini derinden etkilemişti.

Tarihine, milletine, ülküsüne sevdalı, ömrünü aziz Türk milletine, Türk milliyetçiliği ülküsüne adanmış, yazdığı eserlerle nesillerin milli şuur kazanmasında, yakın tarihi idrak etmelerinde büyük bir rol üstlenmiş, ‘Sancı’ romanıyla şehidimiz Dursun Önkuzu’nun sancısını bağrımızda hissettirmişti,

“Sancı”, 68 kuşağını anlatan, siyasi bir dönem romanıdır. Romanın başkişisi Dursun, gerçek hayatta var olan, dönemin Dev-Genç militanları tarafından 23 Kasım 1970 günü, Ankara’da şehit edilen ilk Ülkücü şehitlerimizden Dursun Önkuzu’yu anlatır. Emine Işinsu, bu romanı hazırlarken Dursun Önkuzu’nun memleketi olan Zile’ye gidip ve onun yakınlarıyla çeşitli görüşmeler yapmıştır.

Şehit Dursun Önkuzu’nun anısına yazılmış bu ölümsüz eser, 80 öncesi, ölümün kol gezdiği, kızıl namluların kan kustuğu, zor ve fırtınalı yıllarda ülkücülerin en çok okuduğu romanlardan biridir.

Türkiye’yi iç savaşa sürükleyip bölmek ve parçalamak isteyen her türlü emperyalizme ve yerli işbirlikçilerine karşı verilen tarihi ve soylu mücadelede vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü için kendilerini hiç düşünmeden, “feda” eden, feda kuşağının, şehitlerini, öncülerini, kahramanlarını, “Sancı”da anlatarak tarihe not düşmüştür.

Vatan, millet, bayrak, dava ve ülkü aşkına kendi hayatlarını ve istikballerini feda eden Ülkücüler için “Sancı”, çekilen çilelerin, dökülen kanların, verilen mücadelenin bir yönüyle çağına tanıklık eden belgeselidir.

➤ EMİNE İŞINSU TÜRK GENÇLİĞİNE İSTİKAMET VERDİ

Emine Işinsu, bir neslin sadece mücadelesini, kavgasını değil, sevdasını da en güzel anlatandı. “Kendini Unutan Adam”, “Kendini Mamak’a Adayan Adam”, “Ülkücünün

Çilesi”ni yazan, yazdığı gibi yaşayan Galip Erdem, Ülkücülerin ağabeyi, Emine Işinsu’da ablasıdır.

68 ve 78 kuşağı Ülkücülerinin gönlünde “abla” dedikleri Emine Işinsu’nun özel ve anlamlı bir yeri vardır. “Sancı”nın yazarına büyük sevgi ve saygı beslerler.

Romanlarıyla, yazılarıyla, fikirleriyle, Türk gençliğine istikamet verdi. Fikir ve düşüncelerinden feyz aldığımız milletine sevdalı bir yürektir. Emine Işinsu...

Türk’e, Türklüğe,
Ülküye, Ülkücülüğe
Milletine, imanla,
aşkla bağlı olan, Türk
dünyasının büyük
romancılarından biri
olan Emine Işinsu,
Türk milliyetçiliği ve
edebiyatına yön veren,
milliyetçi çizgide yayın
yapan dergilerden
TÖRE’nin sahibi ve
ödüllü sayısız romanın
yazarıydı.

Ölümsüz eserleriyle nesillere istikamet kazandıran Emine Işinsu olmak, kolay değildir. İlkeli, omurgalı, hasbi, dava ve gönül insanı olmayı gerektirir.

Sancı, 12 Mart’a giden (12 Mart 1971 Muhtırası) süreçteki Türkiye’yi, 68 kuşağını, Ülkücü gençliği, Milliyetçi Hareketi anlatmaktadır.

“Sancı”da Dündar Taşer, Galip Erdem, Süleyman Özmen, Dursun Önkuzu, Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin, Muhittin Çolak, Salih Dilek,

Ali Güngör, Ramiz Ongun, Osman Çakır, Mahir Durakoğlu, Şevket Bülent Yahnici, Meriç Coşkun, Önkuzu Kardeşler, Devlet gazetesi, Kübitem, Ülkü Ocakları, 9 Işık yürüyüşleri, öğrenci olayları, çatışmalar, Zile, Yıldırım Beyazıt Yurdu, Site Yurdu, Yüksek Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu gibi pek çok ismi, olayları, yaşananları, acı-ları, hüznüleri görürüz.

“Devlet-i Ebed Müddet Ülküsü” için “Milliyetçi Türkiye” için hayatlarını feda eden şehitlerimiz milletimizin ve hareketimizin tarihinde her zaman rahmetle, minnetle, şükranla anılacaktır.

➤ MÜCADELE TARİHİMİZDE BİR “EFSANE” OLAN DEVLET GAZETEMİZ’DE DE YAZILAR YAZDI

Ülkücü Hareket’in tarihinde çok önemli bir yeri olan, 7 Nisan 1969 yılında “Devletten Millete” başlığı altında yayın hayatına atılmış ‘Devlet’ gazetesinde de yazılar yazdı. Devlet gazetesi; Türk milliyetçileri açısından 1969-1979 yılları arasının bir siyasi tarih kitabı olduğu gibi, Milliyetçi Hareket Partisi’nin ve Ülkücü dernekler ile teşekküllerinin de tarihini içermektedir.

Ülkücü Hareket’in tarihinde bir efsane olan ‘Devlet’ gazetesi, Türk milliyetçiliğinin siyasi tarihidir. Devlet gazetesinin idari ve yazı işlerinde görev almış, eski bir yayıncı/dergici Osman Çakır ağabeyin Türk Yurdu dergisinin Mayıs 2011 sayısında yer alan, “Türk Milliyetçiliği Tarihinde Hıf-talık Bir Gazetenin 10 Yıllık

Hikâyesi: ‘Adı Devlet Olsun’ tarihi açıdan çok önemli yazısında Emine Işınsu ile ilgili şu ifadeler geçmektedir:

“Devlet gazetesinin bir odası, Dündar Taşer’e tahsis edilmişti. Dündar Taşer, misafirlerini burada karşılar, görüşür; sohbetlerini burada sürdürürdü. Emine Işınsu, gazetenin tek bayan yazarı idi ve Dündar Taşer, Işınsu’ya çok itibar ederdi.”

► KÜBİTEM’DE DÜNDAR TAŞER’İN SOHBETLERİNİ KAÇIRMAZDI

1969 yılında kurulan KÜBİTEM, bir ilim, irfan merkezi olarak tasarlanmıştı, Dündar Taşer’in dergâhıydı. Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin, Halil Özyıldız, İskender Öksüz ve birçok isim, Meşrutiyet Caddesi’ndeki KÜBİTEM’in kadroları arasındaydı.

KÜBİTEM, Prof. Dr. İskender Öksüz hocanın ifadesiyle “KÜBİTEM 1968 -1971 döneminin üniversite ve medya kargahıdır. KÜBİTEM ve Dündar ağabey demek bol sohbet, tarih ,strateji ,mücadele demektir”

KÜBİTEM, Dündar Taşer’in sohbet yeri idi. Sohbet meclisinde bulunanlara, haz ve ilham veren büyümlü sohbetlerin merkezi de “Kübitem” (Kültür, Bilim ve Teknik Merkezi) idi. Dündar Taşer’in sohbetlerini dinlemek isteyen sevenleri KÜBİTEM’e akıyordu .Dündar Taşer konuşurken beş bin yıllık tarihimize akıyor canlanıyordu. Emine Işınsu abla’da Dündar Taşer’in tarihe not düşen sohbetlerinin müdavimi idi.

Başbuğ Alparslan Türkeş’in ifadesiyle, “bir Türkmen ağası” olan, “vicdanını kaybeden bir devrin vicdanı” olan, abide şahsiyet Dündar Taşer büyüğümüz, Emine Işınsu’nun “Sancı” romanında da anılan bir isim.

25 yıllık bir aradan sonra, yeniden yayınlanan, TÖRE dergisinin, Şubat 2012 tarihli (Edebiyatımızda Işınsu) 1. sayısında kendisiyle çok güzel bir söyleşi yapan Nebahat Akbaş’ın “Dündar Taşer ile nasıl tanıştınız” sorusuna Işınsu abla, çok değer verdiği, büyük saygı duyduğu Dündar Taşer ile ilgili şu cevabı vermişti:

Bir zamanlar bir yer vardı Ülkücü hocaların ve gençlerin devam ettiği Kültür, Bilim, Teknik ,Eğitim Merkezi (KÜBİTEM) oraya ben de devam

ederdim. Dündar Bey rahmetli bir odası, masası, koltuğu ve saire orada bize neler öğretirdi. Bütün Ülkücü gazeteler ve Töre de orada başladı. O kültür merkezinde başladı her şey. Dündar Bey seminerler de yapardı, çok güzel konuşurdu, bilgi verirdi. Kendi hayatından, 27 Mayıs’tan. 14’lerdendi”

Milliyetçi Hareket’in lideri Başbuğumuz Alparslan Türkeş’in ilk eşi, Ülkücülerin “ana” gibi sevdiği Muzaffer Türkeş annemizin, büyüğümüzün, 11 Haziran 1974 günü Hakk’a yürüyüşünün ardından kaleme aldığı, Devlet dergisinin 24 Haziran 1974 tarihli sayısında yer alan “Bir Büyük Yürek Kaybettik” yazısında, “Yetmez ki, bu kelimelere sığmaz ki Muzaffer ablamız.” diyordu.

Muzaffer annemiz gibi sancılarımızın yegâne ortağı, Ülkücülüğü hayatının her alanında yaşayan Emine Işınsu ablamız da kocaman bir yürekti, Ülkücü hareketin sesiydi, vicdanıydı.

➤ ÜLKÜCÜ HAREKETİN ÜNİVERSİTESİ: TÖRE

Türk'e, Türklüğe, Ülküye, Ülkücülüğe Milletine, imanla, aşkla bağlı olan, Türk dünyasının büyük romancılarından biri olan Emine Işınsu, Türk milliyetçiliği ve edebiyatına yön veren, milliyetçi çizgide yayın yapan dergilerden TÖRE'nin sahibi ve ödüllü sayısız romanın yazarıydı.

Işınsu, Türk düşünce ve kültür tarihinde iz bırakmış 'Töre' dergisini, gelenekli Türk Yurdu'nun bir devamı gibi fikrî, edebî, hatta siyasî, Türk milliyetçiliğinin bir neşir organı haline koymuştur.

Romanlarında dış Türkler meselesini işliyordu. Bazı romanlarında, Türk dünyasının Batı Trakya'dan Azerbaycan'a, Kırım'dan Kerkük ve Bulgaristan'a kadar değişik bölgelerinde yaşayan soydaşlarımızın çektiği çileler, eziyetler; yaşadıkları haksızlıklar akıcı bir üslupla ortaya konulmuştur.

Emine Işınsu Türkiye dışındaki Türklere olan hislerini üç romanında dile getirmiş-

ve medeniyetimizin izini süren gerçek bir münevverdi.

Tavizsiz Türk milliyetçisi Emine Işınsu, kendisini, "El-hamdülillah Türk milliyetçisiyim. Dün de Türk milliyetçisiydim, bugün de..." sözleriyle, Türk milliyetçiliği hareketine ve ülküsüne, nasıl bağlı olduğunu ifade eder.

Kurucusu olduğu fikir ve sanat dergisi "TÖRE", 12 Eylül darbesini yapan cunta rejimi tarafından tehlikeli olarak görülmüş derginin idarehanesi merkezi asker ve polis karışımı bir ekip tarafından basılmıştı. Dergide, gözaltına alınacak kimseyi bulamayınca evine gitmişler eşi, akademisyen olan Prof. Dr. İskender Öksüz hocayı alıp merkez komutanlığına götürmüşler ve daha sonra serbest bırakmışlardı.

➤ "SANCİ" GİBİ , BİR DÖNEM ROMANI, ROMANLARI BEKLİYORDUK

Türkiye'deki askeri darbeler çok boyutlu bir tanıklık edebiyatı üretmiştir. 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül dönemlerini anlatan tarihe tanıklık eden çok sayıda kitap yayınlanmıştır. 27 Mayıs, 12 Mart, ve 12 Eylül askeri darbeleri, kalkışmaları, muhtıraları ve sonrasında yaşananlar yazarların, romanlarına konu edilmiştir. Emine Işınsu'nun romanları içinde ikisi, "Sancı" (1974) ve "Canbaz" (1982) 68 kuşağının hikayesini anlatıyor. Bu iki muhteşem romanda, dönem romanıdır. "Sancı" gibi "Canbaz" romanı da herkesin okuması gereken önemli bir kitaptır.

Milliyetçi-Ülkücü camia, Türk romancılığının ve ede-

Türk fikir hayatında önemli rolü ve ağırlığı olan, 1970'lerin önemli fikir ve sanat süreli yayınlarından, Ülkücü hareketin üniversitesi olan "TÖRE" dergisini 1971-1981 yılları arasında çıkardı. Bir ilim ve fikir dergisi olan, 16 yılı aşan bir yayın süresiyle "Töre," bir neslin yetişmesinde önemli etkileri olmuş bir dergidir.

"TÖRE" Emine Işınsu'nun eseri ve sevdasıydı. Emine

tır. Bunlar, Balkan Türklerini anlattığı "Çiçekler Büyür" ve "Azap toprakları" ile Kerkük Türklerini anlattığı "Tutsak" adlı romanlardır.

Emine Işınsu., eserleri ile edebiyat, kültür ve fikir dünyamızda derin izler bırakmış, hayatını büyük Türkiye davasına, Milliyetçi Türkiye davasına adamıştır. Ülkücü dünya görüşüne fikir ve sanat alanında yön veren Emine Işınsu kültür

biyat dünyamızın önde gelen isimlerinden, düşünce dünyamızın mimarlarından biri olan, Emine Işımsu abla'dan, "Sancı" romanı gibi yaşanmış gerçek olaylardan yola çıkarak, çağına tanıklık edecek bir dönem romanı, "12 Eylül" romanı, romanlarını, o acı üslubu ve nefis Türkçesi güçlü kalemi ile yazmasını ondan bekliyorlardı.

Emine Işımsu, 12 Eylül sonrası yine çok değerli, kıymetli eserler yazdı. Ancak, 12 Eylül öncesini, 12 Eylül darbesini ve darbe sonrasını anlatan bir dönem romanını, romanları yazmadı, yazamadı. Yazsa "Sancı" gibi tarihe geçen, tanıklık eden bir çok eserler çıkardı. Ancak, kendi ruh dünyası ile ilgili çok önemli nedenleri vardı.

Çok özel ve ince bir ruha sahipti. Yazmak için yazmazdı! Emine abla, kendisine "mutlaka yazmalısın" diyen sevenlerine, ülkücü kardeşlerine neden yazmadığını kendine has üslubu ile onlara anlatıyor ve söylüyordu.

Erol Dok ağabey yazma meselesi ile ilgili bundan 34 yıl önce Emine Işımsu abla ile aralarında geçen diyalogu, Işımsu ablamızın, hakk'a yürüyüşünün ardından duygulu, hüznü bir şekilde sosyal medyada anlatıyor, paylaşıyordu.

78 kuşağı Ülkücülerinden, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası tutuklanan, MHP ve Ülkücü kuruluşlar davasında yargılanan, Mamak Cezaevi'nde yatan, şehit lider Muhsin Yazımcıoğlu'nun dava ve yol arkadaşı Erol Dok, Emine Işımsu abla ilgili aralarında geçen diyalogu şöyle anlatıyor:

"Emine Işımsu ablama 1987 senesinde ben Mamak Cezae-

Sancı, 12 Mart'a giden (12 Mart 1971 Muhtırası) süreçteki Türkiye'yi, 68 kuşağını, Ülkücü gençliği, Milliyetçi Hareketi anlatmaktadır. "Sancı"da Dündar Taşer, Galip Erdem, Süleyman Özmen, Dursun Önkuzu, Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin, Muhittin Çolak, Salih Dilek, Ali Güngör, Ramiz Ongun, Osman Çakır, Mahir Durakoğlu, Şevket Bülent Yahnici, Meriç Coşkun, Önkuzu Kardeşler, Devlet gazetesi, Kübitem, Ülkü Ocakları, 9 İşik yürüyüşleri, öğrenci olayları, çatışmalar, Zile, Yıldırım Beyazıt Yurdu, Site Yurdu, Yüksek Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu gibi pek çok ismi, olayları, yaşananları, acıları, hüznüleri görürüz.

vi'nden çıktıktan yaklaşık iki yıl sonra, 12 Eylül 1980 darbesi akabinde yakalanmamı, C5'i (Biz Ülkücülere Ankara Mamak Cezaevinde işkence yapılan yerin adı), zulüm kapısı KAFES'i ve ardından Mamak A Blok'u, orada gördüklerimi, yaşadıklarımı ve yaşananları anlattım.

Biraz uzunca bir sohbet oldu. Beni dinlerken çok duygulanmış ve gözleri nemlenmişti.

Gözlerinden yaşlar yanaklarına süzülürken "tam fırsatı" diye düşünmüş ve "Abla 'SAN-

CI'yı yazdığın gibi bir de 'MAMAK'ı yazar mısın?" dedim.

Kendimce onu en duygulu anında yakalamıştım, yanılmışım...

Cevabı netti! 'Yazamam... Bu dinlediklerimi yazamam. Dinlerken kahroldum, kahr ettim! Bir daha o acıları canlandıramam... Zaman zaman 'Sancı'yı yazdığımdan da pişmanlık duyuyorum. Çünkü duydum ki polisteki ifadelerde 'Sancı'yı okudum Ülkücü oldum, dava adamı oldum ve gereğini yaptım' şeklinde ifade veren yavrularımın çektikleri değil mi bunlar? Yeni mağdurlar yaratamam, tekrar sebep olamam, acıları tekrar yaşamam. Kendim de yazarken dahi olsa yeniden yaşayamam, dayanamam. Hayır, hayır yazamam, yazmayacağım..." diyerek teklifimi geri çevirmişti.

Oysaki Ülkücüler ne sancılar çekti... Sancı 2,3,5... Sancı 10'u da yazabilirdi Emine ablam.

Bizlerin çilesi çoktu ve hala bitmedi be abla, keşke yazsaydın belki içinden birinden ders almak nasibimize düşerdi!

Mekanın cennet olsun güle güle ablacığım. Önkuzulara..., Özmenlere..., idam sehpasına koşarak giden Ülküdaşlarımıza...

RÖPORTAJ:

PROF. DR. ALPASLAN CEYLAN

Dergimizin bu sayısında şehrimizi ve ülkemizi kardeş ülke Kırgızistan'da başarıyla temsil eden Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN'ı konuk ettik.

➤ **Bugünlere gelmenizde Erzurum'un sizin için ne gibi katkıları oldu?**

Tarihi milattan önce 5 binlere dayanan ve yılın büyük bir bölümünde beyaz gelinlik giyen ve yüzyıllardır pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Erzurum, benim doğduğum ve yetiştiğim şehirdir. Beni Erzurum yetistirdi. 1985 tarihinde başladığım lisans öğrenimimden profesörlüğüme kadar tüm eğitim öğretim hayatım

ilimizde bulunan Atatürk Üniversitesinde geçti. Bu günlere gelmemizde Üniversitemizde bulunan kıymetli hocalarımızın özellikle rahmetli hocam Mahmut Pehlivan'ın çok büyük emeği vardır. Ondan aldığımız feyz ve azimle bugünlere geldik. Bu vesile ile onu da anıyoruz ruhu şad ve mekanı cennet olsun.

➤ **Alanınızla ilgili olarak şu soruyu sormak isteriz. Size göre tarihi**

neden öğrenmeliyiz; tarihi bilmenin toplumlar için faydaları nedir?

Tarih; insanın bilimidir. İnsanın var olduğu günden beri yaptığı eylem ve hareketleri belgeler ışığında tarafsız bir şekilde inceleyen bir bilimdir. Tarih insanlığın sosyal ve siyasal konularda doğru karar vermesini sağlar. Tarihin ibret verici ve didaktik yönü toplum hayatında oldukça önemlidir.

İnsan, hafızasına dayanarak geleceğini inşa eder. Hafızasını canlı tutan toplumlar geleceğe daha emin adımlarla bakarlar. Ancak, bugünü bilmek yarını tahmin etmek için yeterli değildir. Geçmişini bilimsel temellere dayalı olarak öğrenmek toplumların geleceğinde ortaya çıkacak arızaların giderilmesinde de yol gösterici bir özellik taşır.

Tarih toplumların kendilerini tanımaları için öğretilir. Çünkü tarih, yerelden evrensele varmak için gerekli temel bilgileri bir disiplin altında toplayan ve insanların hizmetine sunan kadim bir hizmeti de icra eder. Bir sosyal kontrol aracı olarak, kültürel normları ve değerler sistemini gelecek kuşaklara aktarmak için geçmiş hatalardan ders çıkararak büyük ülküde var olan mevcudiyeti geleceğe taşımak amacıyla tarih öğrenilir. Aynı zamanda bir ülkenin insan kaynaklarını geleceğe hazırlamak, idealize etmek için de tarih öğrenilir ve öğretilir.

➤ **Özellikle Erzurum'da Başkanlığını yürüttüğünüz Güneş Vakfı ile çok başarılı çalışmalara imza attınız. Güneş Vakfı'ndan ve vakfın faaliyetlerinden bahseder misiniz?**

Vakfımız hakkında bilgi verirken Türk Milletinin ana unsurlarından olan sosyal yardım müesseselerini ihya, halkın maddî, manevî değerlerini geliştirmek amacı ile bir avuç inanmış insanın günümüze kadar gelen çabasından oluştuğunu belirtmek isterim. 1987 yılında Ahmet Emin Güneş tarafından kurulan vak-

fımız bu güne kadar önemli hizmetlere imza atmıştır. Şahsım ise 1999 yılından itibaren başkanlığını yürütmektedir. Göreve geldiğim günden itibaren vakfımızda yeniden belir-

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi iki ülke arasındaki iş birliğinin en iyi örneği ve iki ülkenin en başarılı projesidir. Bu yüzden de Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN Bey, kurulduğu günden itibaren üniversitemize desteklerini bir an olsun eksik etmemiş ve halen daha eğitimde dünya markası olabilmemiz için desteklerini devam ettirmektedir. Kırgızistan Cumhurbaşkanımız Sayın Sadır CAPAROV'da aynı düşünceler içerisinde. Çünkü Üniversitemiz Kırgızistan'daki üniversiteler arasında en önde gelen ve kaliteli uzmanlar yetiştiren bir kurumdur. Eminim ki, devlet yetkililerimiz her daim üniversitemizin gelişimine katkı sağlayacaktır.

lenen hedefler doğrultusunda Erzurum ve Türk Dünyası'na yönelik bilimsel ve kültürel çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda 5 büyük Türk Şöleni ve çeşitli etkinlikler düzenlen-

miştir. Ayrıca vakıf bünyesinde kütüphane, konferans salonları, sergi salonu ve strateji merkezi bulunan yeni kültür merkezleri açılmış; Unesco, Dünya Bankası ve devletimizin önemli kurumları ile birlikte güçlü projeler yürütülmüştür.

Vakfımız Erzurum'un Türk dış politikasında söz sahibi olması gerektiğini düşünerek Türk dış siyaseti üzerine Türk devlet adamlarını Erzurum'a davet ederek bu amaca yönelik çabalarda bulunmaktadır. Güneş Vakfı'nın bayrağını daha yükseklere taşımak amacını taşıyan bu çalışmalar meyvesini vermeye başlamış "Güneş Doğudan Doğar" sloganımız artık Türk dünyasında da kabul görmüş ve vakfımız Türk Dünyası sosyal-kültürel platformunun bir parçası olmuştur. Temel amacımız olan Erzurum'u Türk Dünyasının kültür merkezi kılmak yolunda büyük adımlar atan vakfımızın bu günlere gelmesinde nice isimsiz inanmış dostun, kader birlikteliği için de tekrardan teşekkür ederim. Vakfımızın yönetimini yapacak olan genç kuşak bilim adamlarımızın varlığını bilmek vakfın geleceği ve sürekliliği adına son derece umut vericidir.

➤ **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nin Türk Dünyası için öneminden kısaca bahseder misiniz?**

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti arasında 30 Eylül 1995 tarihinde imzalanan anlaşmayla kurulan özel statülü bir devlet üniversitesidir. Üniversitemizin asıl gayesi; ortak kültür değerlerimizle donanmış, özgüveni yüksek,

toplumsal sorumluluk sahibi, uluslararası düzeyde istihdam edilebilir bireyler yetiştirmektedir. Ayrıca eğitimde uluslararası marka olmak, bilimde cazibe merkezi haline gelmek, toplum ve iş dünyası için gerçek bir değer olarak konumlanmak, dünya bilimine katkı yapmak, uluslararasılaşmada örnek bir üniversite düzeyine ulaşmak, Türk Dünyasının birlikteliğinde ve gelişmesinde etkin bir güç olmaktır.

Üniversitemizin Türk Dünyası için öneminden bahsedecek olursak, Üniversitemiz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında kurulmuş altın bir köprüdür. Bu köprü'nün geçmişi, binlerce yıllık kökleri olan ortak bir tarihe dayanır. Ata topraklarımız olan Kırgızistan'da yaklaşık 25 yıldır hizmet veren Üniversitemiz, Türk Dünyasının birlik ve beraberliği için çok önemli bir misyon icra etmektedir. Bu misyonu icra etmek için gerekli mal ve hizmetleri yerinde planlayarak Orta Asya'nın en büyük akademik ve eğitim merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

➤ İki ülke Cumhurbaşkanının Üniversitenize ilgi ve alakaları nasıl?

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi iki ülke arasındaki iş birliğinin en iyi örneği ve iki ülkenin en başarılı projesidir. Bu yüzden de Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN Bey, kurulduğu günden itibaren üniversitemize desteklerini bir an olsun eksik etmemiş ve halen daha eğitimde dünya markası olabilmemiz için desteklerini devam ettirmektedir. Kırgızis-

tan Cumhurbaşkanımız Sayın Sadır CAPAROV'da aynı düşünceler içerisinde. Çünkü Üniversitemiz Kırgızistan'daki üniversiteler arasında en önde gelen ve kaliteli uzmanlar yetiştiren bir kurumdur. Eminim ki, devlet yetkililerimiz her daim üniversitemizin gelişimine katkı sağlayacaktır.

➤ Türkiye'nin Kırgızistan politikası hakkında ne dersiniz? Gelecekte iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde Manas mezunlarının nasıl bir katkısı olacak? Kırgızistan hakkında biraz bilgi verir misiniz?

Bildiğimiz üzere Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve iki ülke arasında 29 Ocak 1992 tarihinde Kırgızistan'la diplomatik ilişki tesis edilmiştir. 1992 yılı içerisinde karşılıklı olarak Bişkek ve Ankara'da Büyükelçilikler açılmıştır.

Türkiye, Kırgızistan'a bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren maddi ve manevi her türlü desteği vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Ancak Türk-Kırgız ilişkilerinde daha sağlam temeller oluşturulması için kültürel-ticari ve eğitim ilişkilerin yanı sıra siyasi ve güvenlik alanında da sağlam adımlar atılması gerekmektedir. Türkiye'nin Kırgızistan'ın uzun yıllardır çözüm bekleyen sorunlarına el uzatması ve bunu en üst seviyede dile getirmesi, bu konudaki çabalarının bir sonucudur. Kırgızistan'ın da Türkiye'nin bu çabalarına duyarlı olması, iki ülke arasında-

ki kadim kardeşliğin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

İnsanın barış ve huzur içinde yaşadığı, Tanrı Dağları'nın eteğinde bulunan üniversitemizden mezun olan öğrencilerimiz şüphesiz, Kırgızistan'ın geleceğini inşa edeceklerdir. İki ülke arasındaki idari, siyasi, kültürel ve sosyal alanlardaki dost ilişkiler onların gençlerin omuzlarında daha anlamlı hale gelecektir. Türkiye'den gelen öğrencilerimiz Kırgızca öğreniyor, Kırgızistanlı öğrencilerimiz Türkçe öğreniyor. Bu sayede akademik bilgi paylaşımının ve ortak bilimsel çalışmaların yolu açılıyor ve ortak bir geleceğe doğru hep birlikte yürüyoruz.

➤ Kırgızistan hakkında biraz bilgi verir misiniz?

Kırgızistan, Kuzeyden Kazakistan, batıdan Özbekistan, güneyden Tacikistan, güneydoğu ve doğudan Çin'in Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) ile çevrilidir. Resmi adı Kırgız Cumhuriyeti, resmî dili Kırgız Türkçesi olan ülkenin başkenti, özel yönetim statüsüne sahip olan Bişkek'tir. İkinci büyük şehri ise Oş'tur. Kırgızistan; Çuy, Isık Göl, Oş, Talas, Celâlâbâd, Narin ve Batkan adlı yedi idarî bölgeye ayrılmıştır. Kırgızistan hemen hemen topraklarının tamamı dağlık olan bir ülkedir. Bu dağların büyük bölümü Tanrı Dağlarından oluşmaktadır. Ülkede irili-ufaklı tektonik kökenli 3000 göl bulunur. Bu göllerin en büyükleri Issık Göl, Sırı-Çelek, Çatır ve Song gölleridir.

Kırgızistan'ın resmi dili Kırgız Türkçesi'dir. Fakat uzun süren Çarlık ve Sovyet dönemleri sırasında zorunlu tutulan Rus-

ça halen yaygınlığını korumaktadır. Mayıs 2000'de Rusça da resmi dil olarak kabul edilmiştir. Kırgızlar yine Rusya'nın etkisiyle Kiril alfabesini kullanmaktadır. Ancak Türkiye ile Kırgızistan arasında imzalanan Eğitim, Kültür ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması (Bişkek, 3 Mart 1992) çerçevesinde Latin alfabesine geçiş çalışmaları yapılmaktadır. Bu arada şunu de belirtmek gerekir ki, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan'ın Latin Türkçesine geçiş çabaları meyvesini vermiştir. Yakın zamanda bütün Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Latin harfli Türkçeyi konuşacaktır. Bu, Türk Dünyasının birliğine giden yolda atılmış çok önemli bir adımdır. Bu adımların son zamanlardaki en önemlisi 14 Mart 2021 tarihinde Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov'un Özbekistan'a yaptığı resmi bir ziyaretidir. İki Türk devletinin başkanları görüşmelerinde Türkçe konuşmuştur. İki Türk devletinin bu mesajını "Gaspıralı İsmail Bey'in "dilde, fikirde, işte birlik" fikri çerçevesinde yorumlamak doğru olur.

Kırgızistan'da tarım yoğun olarak Fergana havzası ile vadi tabanlarının genişlediği alanlarda yapılmaktadır. Ülke arazisinin ancak % 7'si tarıma elverişlidir. Tarım arazisinin büyük kesimi tahıl (buğday, arpa, mısır) ve yem bitkilerine ayrılmıştır. Sulamanın düzenli yapılabildiği yerlerde başta pamuk, tütün, şeker pancarı olmak üzere çeşitli endüstri bitkileri ve sebze, meyve yetiştirilmektedir. Ülke ekonomisinde elektrik enerjisinin önemli payı vardır. Elektriğin % 77'si akarsulardan üretilir;

özellikle Narin nehri üzerinde pek çok santral bulunmakta, ayrıca yenilerinin yapımı planlanmaktadır. Üretilen enerjinin büyük kısmı Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'a satılmaktadır.

➤ Türkiye'den gelen öğrenciler Kırgızistan'a uyum problemi yaşıyor mu? Yaşıyorlarsa bu uyum sorununun aşılmasında ne gibi bir yol izliyorsunuz?

Öğrencilerimizin üniversitemize uyum sorunu, tabii ki herhangi bir üniversiteye yeni giden öğrencinin yaşadığı sorunlar gibidir. Ancak bizim üniversitemizde bu sorunlar asgari seviyededir. Öğrencilerimizin en önemli sorunlarından birisi olan barınma sorununu çözen bir yapıya kavuştuk. Üniversitemize gelen öğrencilerimiz ilk yıllarında Kırgızca eğitimi almaktadır. Bu sayede öncelikle yaşadıkları yerdeki dil sorununu çözmüş oluyorlar. Sonraki yıllarda kendi alanlarındaki eğitimlerine başlıyorlar. Kırgızistanlı öğrencilerimiz de ilk yıl Türkçe eğitimi alıyor. Böylece eğitimde bir eşitlik sağlanmış oluyor.

Uyum problemini çözmek için ortak projeler düzenleyerek çeşitli aktivitelere de imkan sağlıyoruz. Şunu da ayrıca belirtmek isterim ki Türkiye'den gelerek burada öğrenim gören öğrencilerin yüzde 70'i Bişkek'e alıştığı için hayatlarının geri kalan kısmını burada devam ettirmek istiyor.

➤ Gençlerimiz açısından Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nin diğer üniversitelere göre avantajlı yönleri nelerdir?

Diğer Üniversitelere göre avantajlarımızı şöyle sıralayabilirim.

- Özel Statülü Devlet Üniversitesi,
- Çift Diploma,
- Diploma Denkliği,
- Ücretsiz Öğretim,
- Yabancı dil eğitimleri
- Ücretsiz Formasyon Eğitimi,
- Altı Ülkeden Deneyimli Öğretim Üyesi Kadrosu,
- Gelişmiş Fiziksel ve Teknolojik Altyapı,
- On Üç Ülkeden Öğrenci Çeşitliliği,

- Çok Kültürlü ve Huzurlu Kampüs Ortamı,
- Yirmi Dört Saat Ücretsiz Sağlık Hizmeti,
- Uygun Koşullarda Barınma ve Dengeli Beslenme,
- Öğrenci Konseyi ve Uluslararası Öğrenci Birliği,
- Öğrenci Kulüplerinde Mesleki ve Kişisel Gelişim,
- Etkin Kariyer Planlaması,
- Beş Kıtada Kırk Üç Ülkede İstihdam,
- Çok Renkli Sosyal, Kültürel, Sanatsal ve Sportif Faaliyetler

➤ Üniversitenizle ilgili geleceğe yönelik hedefleriniz nelerdir?

Geleceğe yönelik hedeflerimizin temelinde; Ortak akıl ile entegre çalışmalar yürüten bir araştırma üniversitesi olmanın yanı sıra, eğitimde Türk Dünyasının nitelikli insan gücünün kaynağı olmak yatmaktadır. Manas Üniversitesi, Türk Dünyasının geleceğinin inşa edilmesinde lokomotif güç olma konusunda son derece karalıdır. Bu kararlılığımızı tarihsel arka planımıza, misyonumuza ve yetişmiş insan gücüne borçluyuz.

➤ Türk Dünyasının geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Öncelikle Orta Asya'daki soydaşlarımız bağımsızlıklarının 30. yılını kutlarken Türkiye Cumhuriyeti'nin de 100. Yaşını kutladığını belirtmek isterim. Binlerce yıllık Türk vatanını düşman işgalinden kurtaran Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, bir başka işgal girişimi olan 15 Temmuz hain darbe girişimi sırasında bombalanması asla ve asla tesadüf

değildir. Atalarımızın açtığı Anadolu kapısını Türk'e kapatma gayretinin hala devam ettiğini, mevcudiyetimizin çok büyük tehditlerle karşı karşıya olduğunu görmek ve buna karşı gereken tedbirleri almak zorundayız. Bugün benzer tehditler, Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar, Türklerin yaşadığı her yerde farklı kisveler altında ortaya çıkıyor. Bu nedenle tüm Türk Dünyası bir olmalı, iri olmalı ve diri olmalıdır. Bugün Türk Cumhuriyetlerinin her alanda birbirleri-

Türkiye, Kırgızistan'a bağımsızlığını kazandığı ilk günden itibaren maddi ve manevi her türlü desteği vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Ancak Türk-Kırgız ilişkilerinde daha sağlam temeller oluşturulması için kültürel-ticari ve eğitim ilişkilerin yanı sıra siyasi ve güvenlik alanında da sağlam adımlar atılması gerekmektedir.

ne destek olması jeostratejik ve jeopolitik bir gerçekliktir. Bu vesileyle ifade etmeliyim ki ülkemiz için en büyük sorunlardan birisi olan "FETÖ", sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için değil, Orta Asya'daki soydaşlarımız için de çok büyük bir şer odağıdır. Bu nedenle Türk Cumhuriyetlerinde FETÖ hakkında farkındalık oluşturulmalıdır. Gençlerin bu Türk ve İslam düşmanlarının ağına düşmemesi için tüm Türk Dünyasında yakın

iş birliği sürdürülmelidir. Kuşkusuz, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, bu ortak mücadelenin en önemli unsurlarından birisidir.

Son olarak şunu da belirtmek isterim. Dünyamız küreselleşiyor, Türk Dünyası da buna göre hareket etmelidir. Gaspıralı İsmail Bey'in 'Dilde işte, fikirde, birlik' ülküsünü de adım adım hayata geçiriyoruz. 'Ömür bir gündür o da bugündür' felsefesiyle gün bugündür deyip gerekli adımları süratle atmamızdır. Zira yarın çok geç olabilir.

➤ Son olarak Türk Dünyasının gençlerine neler söylemek istersiniz?

Geleceğimizin teminatı olan gençlerimize şunları söylemek isterim. Unutmayın ki sizler bu toraklarda asla ikinci sınıf insan değilsiniz. Sizler bu torakların asıl sahiplerisiniz. Unutmayın ki sizin büyük dedelerinizin, atalarınız bu topraklarda emeği var, hakkı var. Sizlerin babalarınızın, ağabeylerinizin bu topraklarda emeği, alın teri var. Doğduğunuz, büyüdüğünüz, havasını soluduğunuz bu ülkelerde, birinci sınıf insan olarak birlik ve beraberlik içinde yaşamak sizlerin en doğal hakkıdır. Yeter ki siz kendinizi geliştirin, eğitimin en iyisini alın, iş hayatında en iyi yerlere talip olun, birliğinizi, beraberliğinizi, dayanışmanızı en üst seviyelerde tutun. Biz Manas Üniversitesi olarak bu konuda üzerimize düşen her görevi yapmaya hazırız.

Bu söyleşiyi düzenleyen Gelişim Erzurum Dergisi'nin yöneticilerine teşekkür ederim. Tanrı Dağları'ndan Erzurum'a selam olsun.

BİR METİN İSPİRLİ GEÇTİ BU DÜNYADAN...

☰ Gelişim Erzurum Dergisi Yayın Kurulu

Bazı dostları vardır insanın... Ne kalemle, ne de sözle anlatılamayan.

Gel de Metin'i anlat şimdi becerebilirsen. Vefasını, dostluğunu ve O'nu O eden adamlığını.

Sığdır sığdırabilirsen cümlelere. Birde o içten gülüşünü...

Hey gidi Hey! Bu gök kubbenin altında hoş bir seda bırakan Metin... Zamanı mıydı bizi bırakıp gitmenin.

Bu kadar mı bıktırdı seni riyakarlığımız, samimiyetsizliğimiz ve bizi bizden eden değer bilmezliğimiz.

Aleme başkaldırdığımızda kim gelip "bana düşen bir şey var mı" diye soracak şimdi ?

Şimdi kim derdimize ortak olacak.

Kaç kişi kaldı senin gibi oturup vatanın milletin dertlerini konuşacağımız...

Yalnızlığımız her geçen gün artıyordu, gidişin hepten artırdı. Artırdı da artırdı...

Güzü yaşıyorduk biz. Halbuki razı da olmuştuk her gün yaprak dökmeye... Şimdi ne yaprak dökecek güzümüz, ne de başımıza gelecek kışımız kaldı.

Türk Milliyetçileri olarak bir eksildik ama çok eksildik gidişinle.

Ne diyelim Peygamberimize komşu olasın.

Kürşat'la at süresin uçsuz bucaksız bozkırlarda.

Fatih'le İstanbul'u seyredip, Mustafa Kemal'le Çanakkale'yi soluyasın.

Kılıçkiran'la, Pehlivanoglu'yla vatan sohbetlerine dalasın.

Sakın ha bizi de unutmayasın.

Ruhun şad, mekanın cennet olsun.

Metin İSPİRLİ
03.05.2021

Rahmet ve Özlemle...

ŞİİR VE EDEBİYATIN ZER'İ: NİZAMİ GENCEVİ

Prof. Dr. Kerem KARABULUT*

Azerbaycan'da 2021 yılı Nizami Gencevi yılı ilan edilmiştir. Bu çerçevede, hem şair ve ozanların toplumsal rollerini değerlendirmek hem de Türkiye'de edebiyat çevreleri dışında çok fazla bilinmeyen Nizami Gencevi'nin tanıtımına katkı yapmak amacıyla bu çalışma kaleme alınmıştır.

Edebiyat ve sanattan yoksun bir toplumun gelişmesi veya dünya toplumlarında kendini kabul ettirmesi mümkün değildir. Bu nedenle tüm toplumlarda mutlaka şiir ve edebiyat mevcuttur. Çünkü, edebiyat ve şiir bir anlamda toplumların varoluşsal bir yanıdır. Örneğin, ünlü düşünür İbn-i Haldun, "bütün dillerde şiir söylenmiştir" demektedir. Demek ki, şiir toplumun var olduğunun ve önemli bir kültürel birikiminin yansımasıdır. Diğer bir deyişle, şiir ve edebiyat aslında toplumların gün-

lükleridir, geçmişleridir, bugünleridir ve geleceklerine yol gösteren bir alandır. Özellikle doğu toplumlarında filozofik tarzda bir şiir ve edebiyat kültürü vardır. Örneğin, Bahtiyar Vahapzade'nin "İnsan göyde ay kimidir, görünmeyen terefi var" mısraları aynı zamanda filozofik bir anlatımdır. Şiir ve edebiyat düşünce ürünüdür ya da düşüncenin mahsulüdür denilebilir. Böylelikle şiir, fikirlerin eğitilmesi ve toplumların ilerlemesine çok önemli katkı yapan bir anlamda "kayıt merkezi" veya "hafıza merkezi" olarak da değerlendirilebilir. İşte bu anlamda Nizami Gencevi gibi hem kendi toplumlarını hem de dünya toplumlarını edebiyat ve bilimsel düşünüş açılarından etkileyen tüm şair, yazar ve edebiyatçıların çok önemli olduğunu, insanlığın ve ülkelerin ilerlemesini sağlayacak en önemli

kaynaklardan birisi olduklarını bilmek gerekmektedir.

Toplumların Kültürü üç öğeden oluşur. Bunlar;1- İnsanın yarattığı bütün araç ve gereçler bakımından maddî kültür (teknoloji ve üretim), 2- İnsanın yarattığı bütün anlamlar, değerler, kurallar manevî kültür (ideoloji ve dini inanış gibi), 3- Sanat, edebiyat, şiir ve düşünsel eser ve emeklerden oluşur. Bunların her biri diğerinin oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunmaktadır. Demek ki sanat, edebiyat ve şiirden yoksun toplumların kültürünün üç sacayağını oluşturan ayaklarından biri eksik olacaktır.

Türkler ve hatta doğu toplumları felsefeyi edebiyat ve şiirle yaparak tam bir filozofluk örneği sergilerler. Bu bağlamda; Ozanlar ve Şairler, toplumların söz filozoflarıdır.

➤ Örnekler;

Ya Allah'a baş eğer,
Hiç kimseye eğmezsin;
Ya herkese baş eğer,
Hiç bir şeye değmezsin.

Necip Fazıl

Ürek fikrin tilsimidir,
Her gati bir lay kimidir,
İnsan Göyde ay kimidir,
Görünmeyen terefi var.

Vahapzade-1978

Gonşu yoxsulluxdan gece aj yatır,
Hacı toyda elli min şabaş atır.

Şehriyar

Garbı bilmez, şarkı bilmez gör-
güden yok vayesi,
Bir utanmaz yüz, yaşarmaz
göz bütün sermayesi

M. Akif Ersoy

Ozanlar ve Şairler, “insanlığın konuşan ortak sevgi dilidir”. Şairsiz toplumlar bül-bülsüz gül gibi olurlar. “Gönül fakirliği”nin her türlü fakirlik ve insani sorunların kaynağı olduğu bilinmektedir. İşte Nizami Gencevi gibi şair, ozan ve düşünürler toplumlardaki “gönül fakirliğini” “gönül sevgisi”ne dönüştüren, bunu büyüten ve yayan insanlardır. Bu yolla insanlık barışına da katkı yaparlar. Onlar, gönül fakirliğini; gönül sevgisine, kahramanlığa, vicdanlı olmaya, paylaşmaya, güzelleştirmeye ve dünyaya yaymaya çalışan “insanlığın elmasları ve zerleridirler. Bu nedenle, şair ve ozanların kıymetini “zer kadrini zerger bilir” sözü gereği, onları anlayanlar çok iyi bilmekte ve yaşatmaktadır. Aynı zamanda sevgi ırmağı gibi toplumu sevgiye ve barışa yönlendirirler. Örneğin; Yunus Emre'nin alttaki mısra-

larının insanlığın huzuruna ne denli katkı yapacağı aşikardır.

Ben gelmedim dava için,
benim işim sevi için

Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim

Ozan ve şairler, “kişileri insanlaştırmaya çalışan eğitimcilerdir”. Hele günümüz de Bahtiyar Vahapzade'nin

sözünün geçerli olduğu bu ortamda, Kişilerin ne kadar çok insanlaştırılmaya muhtaç olduğu açık iken;

Gorxuram dünyada bir zaman gele,

İnsanlar yaşaya insanlık öle.

Herşeyden önce “marifet iltifata tabidir” sözünün gereği olarak, yaşayan ozan ve şairlerin de desteklenmesi gerekir. Kültürel varlık için bunun şart olduğu aşikardır.

Pakistanlı Malala Yusufzai'nin Nobel Barış Ödülünü alırken yaptığı konuşmada geçen: “Bir kitap, bir kalem ve bir öğretmen dünyayı değiştirebilir. Eğitim tek çözümdür. Dünyanın ihtiyacı silah değil, kalem ve kitaptır” sözü ve , Immanuel Kant'ın dediği “Aydınlanma; kişinin kendi aklını kullanmaya cüret etmesidir” ifadesinin şair ve şiirlerde olduğunu görmekteyiz..

Şairler, akıllarını ve duygularını birleştirerek toplumu aydınlatan ve yaşamı anlamlandıran özel bir kesimdir. Aşkın, vatan savunmasının, sevinç ve kederin ortakları ve yol göstericileridirler. Bu düşünceleri tüm Azerbaycanlı şairlerde görmek mümkündür. Bahtiyar Vahapzade'nin alttaki dördüklükleri bunu göstermektedir.

“İsa Bulağı'nın zümzumesini,

Cabbar'ın, Seyid'in, Han'ın sesini,

Dalgalı Karabağ şikestesini,

Babek türbesini nice pay verim ”

Hardan senin oldu bizim Qarabağ?

Adı sahibini demirmi aşkar?

Xoşluqla vermezler torpağı ancaq

Qanla möhürleyib, zorla alarlar.

➤ NİZAMİ GENCEVİ

Nizami Gencevi 1141-1209 yılları arasında yaşamıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1141-1145 yılları arasında Gence'de dünyaya geldiği düşünülmektedir. Asıl adı İlyas, lakabı ise Nizammeddin'dir. Aynı dönemde yaşamış olan başka Nizamilerden ayrılmak için Nizami Gencevi yani Gence'li Nizami adı ile zikredilmiştir. Tam adı Ebu Muhammed İlyas bin Yusuf bin Zaki bin Muayyed Nizami şeklindedir.

Nizami, edebiyata lirik şiirler yazarak başlamıştır. Daha sonra toplumsal, terbiyevi ve felsefi içerikli gazeller, kasideler, rubailer de yazmıştır. Şiirlerinde devrin kültür dili olan Farsçayı kullanmıştır. Eserlerinde aşkı farklı boyutları ile ele almış; insan ve insan tabiatının güzelliğini işlemiş; hayatın anlamının insana ve insanlığa saygı göstermek olduğunu ifade eden temalar üzerinde durmuştur. Güzelliklerden bahsederken Gence şehrinde de özellikle bahsetmiştir. Kısaca Nizami'nin eserlerinde insan ve insanlık ön plana çıkmaktadır.

Nizami'nin mezhebi konusunda da çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Ancak bunun hiçbir önemi yoktur. Çünkü söyledikleri ve yazdıkları önemlidir. Hayatın her alanıyla ilgili çok önemli düşünceleri olan ve tam bir filozof gibi toplumu aydınlatan bir alimin değil mezhebi, dini bile önemli değildir. Çünkü onlar tüm insanlığın ortak değeri olurlar. Aktardıkları tüm insanların iyiye, sevgiye, barışa ve huzura ulaşmalarını sağlamak üzerine kuruludur.

Kendine özgü orijinal bilimsel-felsefi, sanatsal ve este-

tik, etik bakışı olan, ünlü Azerbaycan şairi Nizami Gencevi, sadece yarattığı söz sanatıyla değil, dünya görüşü, insana, hayata bakışı ile de büyük etki alanına sahip olan büyük edebiyat filozoflarından biridir.

Nizami'yi başkaları ile kıyaslayarak değil, onu kendi

Edebiyat ve sanattan yoksun bir toplumun gelişmesi veya dünya toplumlarında kendini kabul ettirmesi mümkün değildir. Bu nedenle tüm toplumlarda mutlaka şiir ve edebiyat mevcuttur. Çünkü, edebiyat ve şiir bir anlamda toplumların varoluşsal bir yanındır. Örneğin, ünlü düşünür İbn-i Haldun, "bütün dillerde şiir söylenmiştir" demektedir. Demek ki, şiir toplumun var olduğunun ve önemli bir kültürel birikiminin yansımasıdır. Diğer bir deyişle, şiir ve edebiyat aslında toplumların günlükleridir, geçmişleridir, bugünleridir ve geleceklere yol gösteren bir alandır.

dünyası ve dünyayı algılama düşüncesine göre değerlendirmek gerekir. Çünkü o, ünlü «Hamse» adlı eserinde, insanlık ve bilimin her yönüne ait düşünce geliştirmiş ve ifade etmiştir.

Nizami'nin "Hamse" eseri büyük hacimli beş eserden ibarettir ve bu eserlerin hep-

sinde dil konularına değiniliyor, Hamsesi, 1177'de yazdığı 'Sırlar Hazinesi', 1180'de yazdığı 'Hüsrev ve Şirin', 1188'de yazdığı 'Leyla ve Mecnun', 1196'da yazdığı 'Yedi Güzeller' ve 1197-1209 arasında yazdığı "İskendername" adlı mesnevislerinden oluşmaktadır.

Nizami kendinden önceki edebiyatçı ve şairlerden etkilendiği gibi, kendinden sonrakilerde etkilemiştir. Eserlerini Farsça yazmasının sebebi devrin genel eğilimleri ve şartları gereğidir. İran'da egemen olan Selçuklular Farsçayı resmi dil olarak kabul etmiştir. Onun Kum ve Gence doğumlu olduğu ve Türk mü yoksa fars mı olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ancak büyük çoğunluk Nizami'nin Gence doğumlu ve kesinlikle Türk olduğu yönünde birleşmektedir. Nizami'ye ait şu mısralar Türk olduğunu doğrulamaktadır.

Benim atalarım ve dedelerim hepsi Türk'tü,

Her biri güçte sanki bir kurttu.

➤ Nizami'den örnekler:

SEVGİ

Gözüm aydın, gözüme sureti-canan görünür,

Miski-anber saçarak, etirle efşan görünür.

Gece helvetce bize sevgili yar gelmiş idi,

Üzü aydan da gözel nazli nigar gelmiş idi.

ÖĞÜTLER

Sözün de su gibi letafeti var,

Her sözü az demek daha hoş olar. (Söz gümüşe sükut altındır. Boş konuşmamak)

Böyle mesel çekmiş akıllı insan,
“Kurt girmez sürüye, yatmasa
çoban.” *(Uyanık olmak)*

Hüner ardınca koş, halka hü-
ner saç,
Kapılar bağlama, er ol kapı aç.
*(iyilik ve yardım severlik, yiğit-
lik)*

Derde dayan, incitme hiç za-
man eli,
Eller gam çekince dert alsın
seni. *(Entelektüel ve aydın ol-
manın gereği)*

Bir olsa yoldaşın, dostun emeli,
Taştan su çıkartır onların eli.
(Birlik beraberliğin önemi)

Ciddiyet beklemek hafif adam-
dan,
Cevher istemektir arpa satan-
dan. *(cehaletin kötülüğü ve boş
hevesin gereksizliği)*

Avcumun içinde olsa da yine,
Dikmem hiç gözümü elin mül-
küne. *(tok gözlü olmak)*

Lakin dil yarası yürekten git-
mez,

Ona bin merhem de bir tesir
etmez. *(başkasını sözle incit-
meme, dil yarasının kötülüğü)*

Aklın var her şeyden çalış azad ol,
Neyin varsa şükret, onunla şad
ol. *(şükretmek)*

Bir inci saflığı varsa da suda,
Fazla içilende dert verir o da.
(her şeyin kararında olması)

Aklın olsun sana her işte reh-
ber,

Her şeyi ondan sor, o desin
yeter. *(aklın ve düşüncenin
önemi)*

➤ SONUÇ

Toplumların öğrenmeleri
ve kendilerini geliştirmele-
rinin üç unsura bağlı olduğu

vurgulanır. Bunlar: zeka, ye-
tenek ve motivasyon'dur. Bi-
limsel çalışmalar göstermiştir
ki, tüm toplumlardaki zeka ve
yetenek ortalaması aynıdır.
İşte bu iki yeteneği işleterek
toplumun gelişimini ve ilerle-
mesini sağlayan temel unsur
motivasyon olmaktadır. Moti-
vasyon, bir toplumun tüm ku-
rum, kuruluş ve bireyleriyle
doğru yönlendirilmesi, teşvik
ve takdir edilmesi ile doğru
eğitimi temsil etmektedir.
Bu şekilde, bir yapıya sahip
ülkeler gelişebilmekte ve dün-
yada söz sahibi olabilmektedir.
Toplumların motivasyonunu
güçlendiren en önemli kesim
ise şair, yazar ve düşünürler-
dir. İşte bu nedenle, Nizami
gibi şair ve yazarlar toplumla-
rın Zerleridir ve “Zer Kadrini
Bilmek Gerekir”.

KAYNAKLAR

ALİZADE, Aliye Ümran, Niza-
mi Gencevi'nin Eserlerinde Sözü'n
Değeri Ve Dil Konuları, Journal of
Awareness, Cilt 4, Sayı 3, ss. 385-
392.

<https://edebiyatvesanataka-demisi.com/divan-siiri-ve-sairler/genceli-nizami-turklugu-edebi-yonu-ve-hayati-13-yy/391#:~:text=Nuri%20Gen%C3%A7osmano%C4%9Flu%20bu%20eserin%20%C3%B6ns%C3%B6z%C3%BCnde,Caferi%20mezhebinden%20olmad%C4%B1nC4%9F%C4%B1n%C4%B1%20ifade%20etmektedir.> (Giriş: 01.04.2021)

<https://edebiyatvesanataka-demisi.com/divan-siiri-ve-sairler/genceli-nizami-turklugu-edebi-yonu-ve-hayati-13-yy/391>(Giriş: 10.04.2021).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Niz%C3%A2m%C3%AE-i_Gencev%C3%AE (Giriş: 10.04.2021).

İsimsizler İçinde Bir İsimsiz

TARHANA

OSMAN (Osman Nuri KOÇTÜRK)

Büyük yalanlara karşı mücadeleye vermiş bir isim... Okyanus ötesinden pompalanan gıda üretimi ve beslenmeyle ilgili ezberleri bozan bir akademisyen. O yıllarda gıda yönünden kendi kendine yeten ender ülkelerden olan Türkiye'nin, yanlış tarım politikalarıyla ithal tarım pazarı haline getirileceğini ilk kaleme alan bir yazar... Kimyasal yiyeceklerin insan sağlığını nasıl perişan ettiğini yazdığında kara listelere alınan bir beslenme uzmanı... Ülkesinde dışlanan, aç bırakılan, suikaste uğrayan vatansız bir aydının portresi...

Parasını veriyorduk...

Ama "yardım" diyorlardı...

Süt tozundan bahsediyorum.

İlkokullarda dağıtılan un ve süt tozu gibi gıda torbalarının üzerinde görülen toka yapan eller figürüyle, çocuklara Amerika'yı ne kadar sevdiğimizi anlatan şarkılar söyleniliyordu.

Türkçe tangolar ustası Celal İnce, "Amerika Amerika/ Türkler, Dünya Durdukça/ Beraberdir Seninle/Hürriyet Sa-

vaşında" diye şarkı söylüyordu.

Oyunu bir kişi bozdu...

Adı, Osman Nuri Koçtürk...

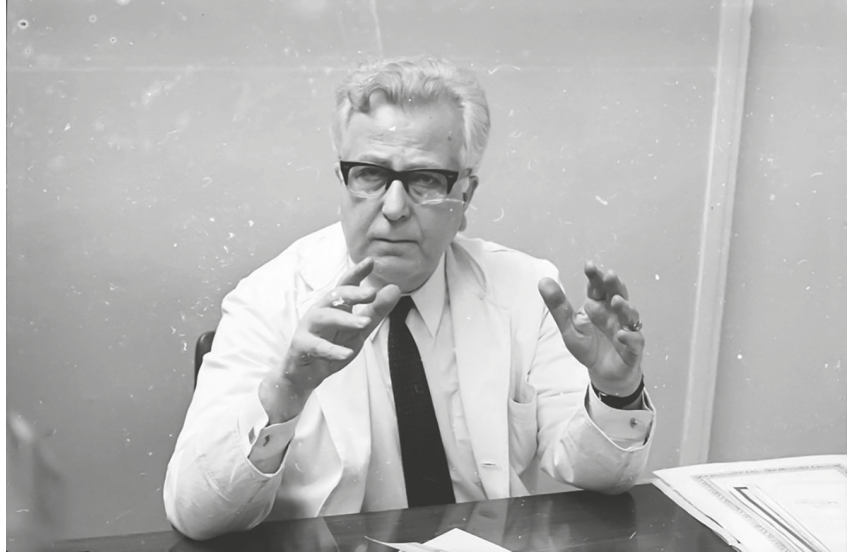
Doç. Dr. Osman Nuri Koçtürk. Nam-ı diğer "Tarhana Osman". 1918'de İzmir Karşıyaka'da dünyaya geldi. 1943 yılında Ankara Üniversitesi Veteriner Hekimliği Fakültesi'nden birincilikle mezun oldu. Yine aynı üniversitede biyokimya doktoru payesini aldı. Milli Savunma Bakanlığı onu, "Ordu beslenmesinde son gelişmeler ve ABD ordusunda beslenme çalışmaları" konusunda inceleme yapmak üzere Amerika'ya gönderdi. 1946-53 yılları arasında Missouri Üniversitesi Beslenme Kürsüsünde çalışmalar yaptı. O dönem meşhur Marshall Planı çerçevesinde ABD'nin sözde komünizmle mücadele adı altında Türkiye'ye yardımda cömert(!) davrandığı yıllardı. Aslında yapılanlara yardım da demek mümkün değildi. Gelen ürünlerin paraları ABD'nin Türkiye'deki hesaplarına ödeniyor, para ülke dışına çıkmıyor diye bu yaklaşım bir nevi Ameri-

ka'nın fedakârlığı olarak takdim ediliyordu. Gıda alanında öne çıkan üç ana kalem vardı. Birincisi "süt tozu", ikincisi "buğday", diğeri ise "soya fasulyesi" idi.

Osman Nuri Koçtürk maddiyonun arka yüzünü ve büyük oyunu görmüş, bu ürünlerin insanımıza yedirilmesine, içirilmesine karşı çıkmaya başlamıştı. Süt tozları kendi üreticimizi tam anlamıyla baltalıyordu. Hadi onu geçtik, bu süt tozları ABD'nin üretim artığı elinde kalan stoklardan oluşuyordu. Bir de ABD'den geldiği için sağlıklı denetimler yapılamıyor, körpecik bedenlere, gelişme çağındaki ilkokul çocuklarına zorunlu olarak içiriliyordu. Süt tozlarıyla birlikte "çocuk felci" hastalığında belirgin bir artış olmaya başlamıştı. Bu sefer de yine Amerika çocuk felciyle mücadele adı altında Türkiye'ye aşı satarak kazancını ikiye katlıyordu. Ayrıca süt tozlarındaki kanserojen madde olan "aflotoksin" gözlerden kaçırılmaya çalışılıyordu. Sonra buğday ithala-

tının önü açıldı. Gerekçe çok açıktı. Amerika bol ürün veren buğday geliştirmişti. Türkiye emek-yoğun çalışan bir ülkedir. Teknolojiyi de kullanamadığı için hak ettiği bollukta hasat yapamıyordu. Amerikan türü buğdayla beraber, ek bir yatırıma ihtiyaç olmadan aynı emekle daha fazla ürün alacaktı. Oysa “Tarhana Osman” Amerika’nın bunu kimyasal gübrelere elde ettiğini, tohumun kısır olduğunu, hatta Amerikan buğdaylarının topraklarımızı zehirleyeceğini büyük cesaretle konuşmaya başlamıştı. Çünkü ABD, Hitler’in insan genetiği üzerinde yaptığı çalışmalarından esinlenerek buğdayın genetiği ile oynuyor ve bu yolla daha fazla ürün elde ediyordu. Ardından dünyada soya üretiminde birinci olan Amerika, kendi ürününü satabilmek için Türkiye’de soya üretimini yasaklattı. “Soya yağı” ile üretilmiş margarinler, bir nevi statü atlamak gibi takdim edilir oldu. Tereyağı ve zeytinyağı margarinle kıyaslandığında çok daha pahalı ürünlerdi. Bunun yanında insanlar oluşturulan algılara teslim oluyor, tereyağı ve zeytinyağının zararlarını(!) tartışıyorlardı. Oysa margarinlerle beraber damar hastalıklarındaki artış da iyiden iyiye hissedilir olmuştu. Yani aslında Marshall yardımları tarımda etkileri halen devam eden yanlışların başlangıç noktasıydı. İşte Osman Nuri Koçtürk bunlarla mücadele etti. İnsanları uarmaya çalıştı. Halkını bilinçlendirmek için verdiği mücadelesini taçlandıran gelişme ise 1966 yılında yaşandı. CIA onu “istenmeyen adam” ilan etmişti.

Verdiği seminerlerde, radyo programlarında halka özellikle tarhana yemelerini

öneriyordu. Tarhana diye diye sonunda lakabı halk arasında “Tarhana Osman” a çıkmıştı.

“Gıda Emperyalizmi” en bilinen kitabıydı. Bedel ödedi. Buna rağmen durmadı. Margarinlere karşı zeytinyağını savunmasının ardından önce radyo yayımlarına son verildi. Ve Konya’ya yaptığı bir gezi sırasında saldırıya uğradı; öldürülmek istendi; saldırıdan şans eseri kurtuldu.12 Eylül’de hapis yattı. Yılmadı, uarmaya devam etti. Osman Nuri Koçtürk’ün kimi kavramlara itirazı vardı.

Örneğin “açlık” sözlüklerinde “yiyecek bulamayan bir insanın midesinin boş olması dolayısıyla duyduğu ezgi” diye ifade ediliyordu. Koçtürk ise açlığı, insanın yiyecek bulmakta önemli güçlüklerle karşı karşıya kalması ve bu durumun uzun sürmesi halinde ölüme kadar varabilen olayların ortaya çıkması olarak tanımladı. Türkiye’nin beslenme sorunlarını ilk ele alan Koçtürk elbette sadece Türkiye değil, dünya gıda tarihinde de araştırmalar yaptı.

Koçtürk yaşamı boyunca; işçi sağlığı açısından yanlış ve

eksik beslenmenin sonuçlarını inceleyip, koruyucu hekimliğin önemini anlattı. SSK’nın ilaç fabrikası kurmasını, asgari ücretin belirlenmesinde işçi ailelerinin beslenme ihtiyaçlarını karşılayabileceği kadar olması gerektiğini savundu.

Ülkemizde bilinçsiz antibiyotik kullanımından, deterjanların çevre kirliliğine yol açmasına kadar pek çok konuda mücadele verdi. Buna karşılık kendi ülkesinde dışlandı, aç bırakılmaya çalışıldı ve tıp fakültesinde profesörlüğü engellendi.

1994 yılında vefat ettiğinde geride böylesine önemli bir mücadele bıraktı. Allah rahmet eylesin.

Kimse kendisini kandırmasın; kendi evlatlarına sahip çıkamayan, çalışmalarını, uyarılarını görmezden gelen, seslerini kısmaya çalışan ülkelerin varacağı yer koskoca bir boşluktur. Ancak şu da bir gerçek ki, onlar fikirleriyle hâlâ hayattalar. Sadece ortaya koydukları çalışmaların üzerlerindeki külleri üfleyecek birilerini bekliyorlar.

Kaynak: Mustafa Kaya, Soner Yalçın

RÖPORTAJ: DOÇ. DR. TUBA YETİM

Erzurum Teknik Üniversitesi'nde Genel Sekreterlik görevini başarıyla yürüten Doç. Dr. Tuba YETİM'i dergimizin bu sayısına konuk ettik.

➤ Gelişim Erzurum Dergisi okuyucuları için öncelikle sizi tanıyabilir miyiz?

Erzurum Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Kimya Mühendisliği'nde öğretim üyesiyim. 2012 yılında Erzurum Teknik Üniversitesi ailesine katıldım. İdari görevlerim arasında Kimya Mühendisliği Bölüm Başkanlığı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü ve 2.5 yıl önce değerli Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Bülent ÇAKMAK tarafından görevlendirildiğim Üniversite Genel Sekreterliği yer

almaktadır. Bu idari görevlerimin yanında akademik çalışmalarım ile lisans ve lisansüstü öğrencilerimizin derslerine girmeye devam etmekteyim. Erzurumluyum. Evli ve 2 çocuk annesiyim.

➤ Hayatta insanın başına gelebilecek en güzel şeylerden birisi de istenilen alanda eğitim alınması ve alınan eğitime uygun bir mesleğin yapılmasıdır. Bu noktada kendinizi ne kadar şanslı görüyorsunuz?

Aslında ben buna pek şans diyemiyorum. “İnsanın karşısına çıkan fırsatları görebilmesi ve değerlendirebilmesi” demek sanırım daha doğru bir tabir olacaktır. Her insanın hayatı boyunca önüne çok farklı fırsatlar çıkmaktadır. Ancak bizler çoğu zaman bu fırsatları göremiyor ya da değerlendiremiyoruz. İnsanlar hayalini kurduğu kariyer yolunda yürürken çalışmaktan vazgeçmemeli ve önüne çıkan fırsatları değerlendirmelidir. Daha ortaokul sıralarındayken hayalim akademisyen olmaktı. Bence hedef belirlemek ilk ve önemli bir adımdır. Sonrasın-

da da bu hedefimi gerçekleştirmek için hep çalıştım, daha fazla çalıştım. Fakülte ve Bölüm dereceleriyle eğitimimi tamamlayarak hedefime daha da yaklaştım. Ben eğitimim sırasında da sonrasında da çalışmaktan hiç vazgeçemedim. Önüme çıkan bütün sınavlara girdim, bu sınavlar hedefime daha da yaklaşımda benim için fırsattı. Sonunda çok şükür hedefime ulaştım. Ben buna şans demiyorum; emek diyorum, çalışmak diyorum, azim diyorum ve fırsatları kovalamak diyorum.

➤ Akademisyenliği nasıl tanımlarsınız?

Akademisyenlik, hayat boyu çalışmayı ve araştırmayı, insanlarla doğru zamanda doğru iletişim kurmayı, sürekli kendini geliştirmeyi, hem bilimsel alanda hem de öğrencilerin iyi yetiştirilmesinde emek gerektiren bir meslektir. Her meslekte olduğu gibi akademisyenlikte de verimli olmak için bu mesleği sevmek şarttır.

➤ Türkiye’de bir akademisyenin diğer ülkelerde ki akademisyenlere göre avantajlarından ve dezavantajlarından bahsedebilir misiniz?

Bence bunu ülkeler arası değerlendirmek çok doğru olmaz. Çünkü her ülkenin yaşam standartları ve koşulları farklı olduğu için hepsinde avantajlar da dezavantajlar da söz konusudur. Günümüzde zaten artık ülkeler arasında da keskin sınırlar bulunmamaktadır. Yani bilim globaldir ve günümüz şartlarında dünyadaki bütün akademisyenler en basit ola-

rak internet aracılığı ile birbirleri ile rahatça temasa geçip ortak çalışmalar yapabilmektedir. Sadece isteklilik, kararlılık ve azim gerekmektedir.

➤ Ülkemizde ki üniversitelerde Genel Sekreterlik makamında bir kadının yer alması pek alışlagelmiş bir durum değil. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Ben mesleklerde ve görevlerde cinsiyetin ön planda olmasını doğru bulmayanlardayım. Konu meslek ya da görev olduğunda ön planda olması gereken şey liyakat ve o işi yapabilmek olmalıdır. Dediğiniz doğru, Ülkemizde ki 203 üniversitenin 4’ü devlet, 14’ü vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 18 üniversitede kadın Genel Sekreterler görev yapmaktadır. Yani bu da yaklaşık %9’luk bir kısma tekabül etmektedir. Bu durum aslında sadece Genel Sekreterlik görevi için değil de, genelleştirecek olursak özellikle idarecilik pozisyonlarında kadın yöneticilerin oranının erkek yöneticilere nazaran daha az olduğu görülebilmektedir. Sadece idarecilik pozisyonunda değil, diğer bazı mesleklerde de benzer senaryolar görülmektedir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki bu sadece bizim ülkemize özgü bir durum değil, dünya genelinde rastlanan bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkmasına sebep olan çok farklı ve fazla nedenler sayılabilir. İlk çağlara bakıldığında hayatı devam ettirmek için kadın ve erkek birlikte bütün rolleri paylaşırken, modern çağın başlarına gelindiğinde kadın erkek rolleri biraz daha farklılaşmıştır.

Kadın daha çok ev işleri, erkek ise daha çok dışarı işlerini yapmaya yönlendirilmiştir. Bunun da altında yatan çok daha farklı gerekçeler bulunmaktadır. Genellikle kariyer yolunda erkeklerin kadınların önünü kestiği önermesi kabul edilirken, bu olaya bundan daha çok etki eden gerçek kadınların cesaretlerinin kırılmış olmasıdır. Bu bilindiği üzere Psikolojide “cam tavan sendromu” na güzel bir örnektir. Bunların dışında daha birçok sebep sıralanabilir ancak bence görev ve mesleklerde kadın ya da erkek cinsiyet ayrımının önemine bakmak yerine, önemli olan o işin doğru ve layıkıyla yapılmasına odaklanmaktır. Neticede o görevi ifa eden bir insandır ve cinsiyetten ziyade insan olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bence çok yakın zamanda ki, şu an bile örneklerini yaşamaya başladık, artık görev ve mesleklerde kadın ya da erkeğin görev alması, yerini insan ya da robotun görev almasına bırakacaktır :). Son olarak bir çok görev ve mesleği erkek yapar algısı varken kadınların da çok başarılı bir şekilde, ya da kadınla bütünleştirilen görev ya da meslekleri erkeklerin de çok başarılı bir şekilde ifa ettiği görülmektedir. Önemli olan o görev ve mesleklere sahip çıkarak layıkı ile yapabilmektir.

➤ Bir yöneticinin rolleri arasında yer alan “Temsilci-Birleştirici-Gözlemci-Sözcü-Girişimci-Problem Çözücü- Müzakereci” rollerinden en çok hangisini önemli görüyorsunuz? Sebepleriyle açıklar mısınız?

Aslında sıraladığımız bu roller bir yap-bozun bütünlüyci parçaları gibiler. Bunlar farklı durum ve pozisyonlarda önem açısından yer değiştirmektedir. O yüzden hiç bir zaman sadece bir tanesinin diğerlerinden daha önemli olduğunu söylemenin doğru olmayacağı kanaatindeyim. Hatta bazı durumlarda birden fazla rol aynı önem derecesine bile sahipken bazen de hepsi birden aynı öneme sahip olabilmektedir. Önemli olan yöneticinin doğru rolleri doğru zaman ve doğru durumda üstlenebilmesidir.

➤ **Artık büyük balığın küçük balığı değil, hızlı balığın yavaş balığı yuttuğu günümüzde etkin yönetim modelini nasıl tanımlarsınız?**

Farklı sektörlerde, kurum ve kuruluşlarda farklı yönetim modellerinin uygulanması gerektiği kanısındayım. Tek bir yönetim modelinin bütün iş yerlerinde uygulanması kesinlikle yanlış olur. Her iş yerinin kendi yapısı ve işleyiş tarzı farklıdır, bu yüzden de bu tarza uyumlu en yakın yönetim modeli tercih edilmelidir. O yüzden bu soruya genel cevap vermek yerine benim bulunduğum pozisyonla ilgili cevap vermeyi tercih ederim. Bu durumu üniversiteler için ele aldığımızda, demokratik, inovasyona açık, sanayi, firma, kurum ve kuruluşlar gibi diğer sektörlerle iş birliği, yeni ve farklı eğitim modellerine açık parametrelerinin yer aldığı bir modelle üniversitelerin etkin yönetim modeline sahip olabileceği kanısındayım.

➤ **Günümüzde kurumların değerini belirlemede en önemli**

ölçütlerden biri olan Kurumsallaşma adına üniversitenizde ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz?

Bilindiği üzere kurumsallaşma kurum, kuruluş ya da şirketlerin kişilere bağımlı olmadan faaliyetlerini sürdürebilmesi yani aslında bir sistem haline gelmesidir. Üniversitemizde yaptığımız çalışmalardan birkaç tanesini örneklendirebilirim. Öncelikle bu konuda bir çalıştay programı düzenleyerek, bütün birimleri belirli kriterlere göre bir araya getirip öncelikle bu konuda gözlenen eksiklik ve aksaklıkların belirlenip tartışıldığı bir ortam oluşturularak, ortak akılla çeşitli çözümler geliştirdik. Her birimde farklı işleyişler söz konusu olduğundan olaylar titizlikle birimler bazında değerlendirilmektedir. Bazı birimlerimizi merkezi sistem olarak toparlayarak zaman, insan gücü ve sayısı ile ekonomik yönden tasarruflar sağladık. Özellikle dijital bir çağı yaşıyor olmamızdan iş ve işlemlerin elektronik sistemler üzerinden yapılmasını sağlamaktayız.

➤ **Genel Sekreterlik görevinizin bittiği gün en çok neyi başardığınızı görmek istersiniz?**

Bu çok kapsamlı bir soru. Çünkü Genel Sekreterlik üniversitenin hemen hemen her alanı ile ve hatta şehir ve bölge ile de ilgisi bulunmaktadır. Başarı ise çok geniş ve her insana göre farklı değerlendirilebilecek bir kavramdır. Sanırım üniversiteyi devraldığımız noktadan bir adım bile ileriye götürmüş olabilmek başarı olarak kaydedilebilmektedir.

Öğrencimiz, akademik ve idari personelimize yaptığımız her türlü hizmeti ve ayrıca şehir ve bölgemiz halkına kazandırdığımız toplumsal katkı kapsamında her türlü projeyi, yaptığımız iş birlikleri ile sağladığımız eğitim programlarını, sanayi ile yapılan teknolojik proje ve çalışmalarını ben başarı olarak görmekteyim. O yüzden yaptığımız ve yapacağımız hizmetler açısından en önemli, en başarılı gibi kategorilerin doğru olmayacağı kanaatindeyim. Çünkü her hizmet kendi alanında çok önemlidir. O yüzden bence hizmet edebilmek ve bu işi sahiplenip gece gündüz kavramı gözetmeden çalışmak başarımın en büyüğüdür. Bu bağlamda çalışma arkadaşlarıyla birlikte başarılı bir ekip olduğumuzu düşünüyorum :).

➤ **Yoğun iş temposunda içerisinde ailenize ve kendinize yeterince zaman ayırabiliyor musunuz?**

Öncelikle şunu söylemem gerekir ki aile her şeydir. Ben bu görevi ifa ediyorsam onların desteği ve hoşgörülerini bu konuda başrol faktörleri arasındadır. Bir insan ailesine ve kendine vakit ayırmaz ise rutin dışına çıkamaz. Rutin ise insanı metal yorgunluğa ve tükenmişlik sendromuna kadar götürebilir. Sonunda da verimsizlik söz konusu olur. Hayatta her şeye hakettiği değeri hakettiği ölçüde vermek gerekir. Bu bağlamda aileye de hakettiği değeri vermek gerekmektedir. O yüzden aileye zaman ayıramamak kavramının yanlış olacağı kanaatindeyim. Örneğin kişi, bir diziyi seyretmeye zaman ayıramayabilir ama çocukları ile bir film seyretmeye ya da yürüyüş yapmaya ya

da bir maket yapmaya zaman ayırmalıdır. İnsan kendine de elbette zaman ayırmalı, zihnini rahatlatmalıdır. Kendine vakit ayırmaktan kasıt kişiden kişiye değişmektedir. Ben kitap okumayı çok seven biriyim. Kahvem eşliğinde kitaplarımı gömüldüğümde zihin detoksu yaşıyorum adeta. İşte o zaman en sevdiğim etkinliklerden birini yapıyor olmakla kendime zaman ayırmış oluyorum. Bu konuda aileme de kendime de yeterince vakit ayırdığımı gönül rahatlığı ile söyleyebilirim.

➤ Şehir Üniversite İşbirliği hakkında düşünceleriniz nelerdir? Erzurum Teknik Üniversitesi'nin bu konudaki çalışmalarından bahsedebilir misiniz?

Şehir üniversite işbirliği derken sanayi ile olan işbirlikleri, üniversitenin şehre kazandırdığı topluma katkı projeleri, halka/sanayiye düzenlediği eğitim programları gibi işbirliklerinden bahsedebiliriz. Bunların üniversite ile şehir arasında olmazsa olmaz köprüler olduğu kanaatindeyim. Bu bizim üniversitemizin çok önem verdiği konulardan biridir. Gerek şehir içinde gerekse de şehir dışında bir çok kuruluş ve firma ile ziyaretler gerçekleştirilerek ortak çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizin faydalı ürünler üretebilmesi için üniversite ile sanayinin iç içe olması gerekmektedir. Rektörümüz de bu konuda çok hassas olmakla birlikte bu tarz buluşmalara bizzat kendi de iştirak etmektedir. Ayrıca topluma topluma katkı projelerimizden ETÜ Mucitpark ve ETÜ Kristal ve Girişimcilik Merkezlerimiz yer almaktadır. Mucitparkta ilkokuldan başla-

arak lise öğrencilerine kadar olan kesime hitap etmekteyiz. Burada öğrencilerin kodlama, yazılım, sanal gerçeklik gibi birçok teknik ve sosyal alanda kendilerini geliştirmeleri sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu eğitimlerin şehrimize ve bölgemize yayılması için eğitimci eğitimlerini de vermekteyiz. Kristal ve Girişimcilik Merkezi ise Akademik çevre ile sanayi arasındaki sinerjiyi teşvik eden, her aşamadaki teknolojik fikirlerle bireylerin özerk/bağımsız olarak çalışmasına imkân veren, başta ilimiz olmak üzere, bölgemiz ve ülkemiz ekonomisine katkıda bulunmaya gayret eden, girişimcilere, bire bir destek, mentorluk ve eğitimler aracılığıyla fikirlerini geliştirme, olgunlaştırma, prototip hâline getirme, ticarileştirme ve pazarlama/tanıtım stratejilerine kadar gerekli destek hizmetleri veren, toplumdaki girişimcilere ücretsiz kullanabilecekleri ofis alanı, mentorluk hizmetleri, networking (tanışma) aktiviteleri, yatırımcıyla girişimci arasında köprü olan, profesyonel hizmetlerin nereden ve nasıl alınacağı gibi farklı alanlarda imkânlar sağlayarak ekonomik gelişmeye yardımcı olan bir merkezimizdir. Bunların yanında Sürekli Eğitim Merkezimiz ile şehrimiz için talep edilen çeşitli eğitimler vermekteyiz.

➤ Erzurum sizin için ne ifade ediyor?

Daha önce de söylediğim gibi Erzurumluyum. Memleketime hizmet edebilmek büyük bir mutluluk ve gurur verici bir duygu. Gerek yurt içi gerekse yurt dışında bir çok yeri görmeme rağmen benim gözümde Erzurum dünyanın en güzel şehridir. Ne diyebilirim ki; Memleket Candır. :)

➤ Özellikle başka illerden gelen öğrenciler için Erzurum'un sağladığı avantajlar nelerdir?

Bu konuyu derste de öğrencilerimle çok konuşuruz. Her şeyden önce Erzurum güvenliği ve güvenilirliği yüksek olan bir şehirdir. Üniversitenin şehrin merkezinde olması ile öğrenci şehir hayatından kopmamaktadır. Ulaşmak istediği yere kısa sürede ve düşük maliyetle ulaşabilmektedir. Şehrimizin sosyal etkinlik olanakları da, dikkat toplayıp ders çalışabilme ortamları da vardır. Kış sporlarını denemek isteyenler için büyük avantajlara sahiptir. Diğer büyük şehirlere nazaran öğrencilerin okumak için daha düşük ekonomiye ihtiyaçları vardır. Erzurum halkı misafirperver ve koruyucudur. Kısaca "Dadaştır".

➤ Son olarak gençlere neler söylemek istersiniz?

Her yıl yeni gelen öğrencilerime söylediklerimi burada zikretmek isterim. Gençler hayatta yapmak istedikleri hedeflerini geç kalmadan belirlesinler. Hedef belirlendikten sonra geriye hedefe kilitlenmek ve ona ulaşmak için engelleri teker teker yavaş yavaş aşmak kalır. Bir engelle takıldıklarında yılmayıp, yıkılmayıp devam etsinler. Unutulmamalı ki hiç kimse olduğu pozisyona rahatlıkla gelmiyor, herkes bir çok engeli aşarak zirveye doğru tırmanıyor. Hayatta mutlaka engeller olacaktır, olmalıdır da. Bunu hiç bir zaman unutmamak gerekir. Bir de psikolojilerini rahatlatacak aktivitelerle uğraşınlar. Güçlü bir ülke için, psikolojisi sağlam, çalışan, üreten, dinamik gençlere ihtiyaç vardır. Hepsine sağlıklı, huzurlu başarılı gelecek diliyorum.

DÜZ ADAMLARI İLE BİLİNER ERZURUM

☞ Naci ELMALI

Şehirleri var eden bir ruhtan bahsedilir. Bir de şehirler ruhlarıyla yaşar, derler. Gerçekten de öyledir. Lâkin her şehrin bir ruhu var mıdır, dersiniz, yoktur, deriz. Erzurum, ruhu olan ender şehirlerden biridir... Bu şehre, bu ruhu veren de insanıdır. Bu memleketin taşı, toprağını yıkabilir, yok edebilirsiniz; ama o ruhu asla yok edemezsiniz!

Bunun farkına varmış bir yazar olan ünlü edebiyat tarihçemiz **'Ahmet Hamdi Tanpınar'**, **'Beş Şehir'** adlı kitabında dört şehri ele alırken o şehrin taşı, toprağını, tabiatını öne çıkarmıştır.

Üç farklı tarihte geldiği, insanını çok yakından tanıdığı, çok iyi dostlar edindiği Erzurum'u anlatırken ise Tanpınar, insanı ön plana çıkarmıştır. O biliyordu, bu memlekette, adam gibi

adamlar yetiştiğini de, onun için **'Beş Şehir'**'in **'Erzurum Faslı'**nı kaleme alırken bu şehrin insanını öne çıkarmış; her birisi diğerinden ârif olan insanlarına dikkat çekmiştir.

Erzurum'umuzda, 'Dümdüz, dosdoğru, eğrisi olmayan, karakteri düzgün, vicdan sahibi, namuslu' insanlar için kullanılan bir **'Düz Adam'** tabiri vardır. Bu söz, genellikle otorite sayılan, bulunduğu camiada hal ve hareketleriyle örnek olan insanlar, 'Adam gibi adamlar' için kullanılır! Eskiden bu tür insanların isimlerini ve yaptıklarını çokça duyar işitir, kulağımıza küpe edinirdik.

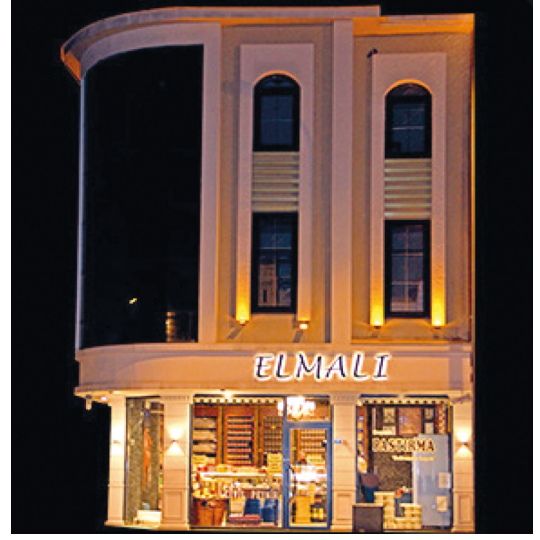
O insanlar, genellikle mahallesinin, şehrinin, bağlı olduğu esnaf kuruluşunun **'Ağabeyisi'**, sözünün üstüne söz söylenmeyen örnek ve önder şahsiyetler

olurdu. Bunlar **'haddini bilen'**, **'kendini kaybetmemiş'**, **'alanda satanı, satan da alanı gözetin'** şahsiyetlerdi ve Erzurum'da da bu tür bir ticarî anlayış hâkimdi. İşte böyle şahsiyetlerin ve bu tür bir ticarî anlayışın anlatıldığı bir yazıyı, yılların gazetecisi, Anadolu Ajansı'nın ilk temsilcilerinden Erzurumlu bir büyüğümüzün, **Veysel Salman'**ın kaleminden aktaracağız.

Erzurum'da **'Direşler'** diye bilinen ailemizi ve **'Direş Memet Efendi'** diye nam salan, aşırı derecede titiz, anormal derecede disiplinli, giyimine kuşamına dikkat eden biri olan dedemizi yakından tanıyan **'Ajansçı / Gazeteci'** diye tanınan **Veysi (Veysel) Bey Amcamız**, Genel Yayın Yönetmenliğini kendisinin yaptığı, Ankara'da yayınlanan **12 Mart 1974** tarihli **'Dadaş'** adlı

1930'lu yıllarda **'Gürcükapı Camii'** önünde yer alan **'Un Meydanı'** diye adlandırılan mevkide tabelası görülen o tarihteki **'İşbankası'**, günümüzdeki **'Elmalı Gıda'**nın biraz ilerisinde, hemen hemen şu anki çeşmenin oralarda bulunan iki katlı bir binadaydı.

Direş Mehmet Efendi'nin oğullarından Refik, Şefik ve Tevfik Elmalı'nın 1958'de yaptırdığı, Gürcükapı Camii'nin karşısında yeni imara açılan Mumcu'dan Hacılar Hanı istikametinde surların geçtiği doğrultuda yapılan; alt katı kendi işlettikleri 'Manav', üst iki katı 'Elmalı Palas', daha sonraları uzun zaman "3. Noter" olan binanın ilk ve günümüzdeki hali.

derginin 9, 10 ve 11. sayfalarında yer alan **'Tarihte Erzurum'un Ticaret Hayatı'** başlıklı yazısında **'Manavlar Loncası Şeyhi'** diye andığı **Gürcükapı'nın mihenk taşı**, kuruluşu Cumhuriyet öncesine dayanan, manavlık ve kadayfçılıkla ilk olarak iş hayatına atılan, **'Elmalı'** müessesesini kardeşi Hafız Hakkı Bey ile birlikte kuran kadim esnaflardan **'Mehmet Elmalı'**'dan dinlediği bir olayı şöyle anlatmıştır:

"... Hasretini çektiğimiz ticarî ahlâk nedir?"

Hasretini çektiğimiz ticarî ahlâk, vicdanların sesini duyuracak bir şuura sahip olmaktır, diyebiliriz.

...(Bu yazımızda) Erzurum'un ticarî hayatının kısa bir panoramasını çizecek ve Mehmet Elmalı (Direş Mehmet Efendi) merhumdan dinlediğim, Türk seciye ve ahlâkına dair nefis bir hikâyeye nakledeceğim...

Demiryolu Şebekesi henüz Erzurum'a bağlanmadan önce şehrin yaş meyve ihtiyacı yakın vilâyet ve kazalardan temin edilirdi. Tortum, Oltu, Narman, hususiyile Yusufeli'nden at sırtında ve büyük sepetler içinde enfes meyveler getirilirdi. Atın

sırtına semer vurulur, semerin sağ ve sol tarafında kalın iplerle bağlanmış ve üzerleri at kılından dokunmuş enlemesine dört kanat (kanatların biri siyah, biri beyaz) küçük ebatta cecimlerle (kilimlerle) örtülü sepetlere de meyveler yetiştirilirdi. Atın yükü ne olursa olsun, iki sepete birden 'Tay' denilirdi. Bilfarz (farz edin ki) sepetlerden birisinde kiraz, ötekinde de yaş dut olsun; bir hayvanın taşıdığı yük 'Tay'dır. Üç, beş..., sırasına göre on hayvan yükü birlikte yola çıkarlardı ki, hepsine birden 'Kervan' tesmiye edilirdi (isimlendirilirdi). Kervanlar geceden yola çıkar, serinde yol alırlardı.

Kervanın hangi gün ve hangi saatte şehre geleceği pek malûm olmazdı. Umumiyetle hareketi takip eden günün ikinci vakti, şehrin Kuzey Doğusundaki Soğukçermik köyüne ulaşır ve orada kısa bir mola verirlerdi. Soğukçermik köyü o tarihlerde bu mikyastaki (ölçekteki) bir ticaretin nev'ema (yeni icat) transit merkezi sayılırdı. O sebeple anayolun kenarında bir küçük han ve bir de kahve vardı. Kahve, günün her saatinde canlılığın muhafaza eder, içerde laûbalilikle samimiyet arasında bir hava eserd...

Erzurum'da yaş meyve satan dükkânlara 'Bakkal' denilirdi ki, bakkallarda kuruyemişle birlikte, yağ, peynir vesaire de bulunurdu. 'Manav' tâbiri ise, yakın günlere kadar yaş meyve komisyoncuları için kullanılırdı. Yaş meyve satan bakkal dükkânlarının rüknü de 'Taycılardı. Taycılık alelâde bir iş değildi; adetâ bir müessesese idi. Her babayığit 'Taycılık' yapamazdı! 'Taycı'da aranılan hususiyetler vardı. Meselâ gözü açık olacak, atletik kabiliyeti bulunacak, eli ayağı düzgün ve iyi tezgâhlarında aranan vasıfları nefsinde topladığını ispat edecekti ki, mesleğe alılabilsin.

Taycılar, lâcivert 'zığva' ve Dadaş yeleşgi giyinir; önlerine de siyah bir peştamal bağlarlardı. Kervana gittikleri zaman peştamallarını dürer, ucunu zığvalarının yan tarafına sokarlardı. Bu tedbir, kervana karşı koşmalarını kolaylaştırmak için alınırdı. Sonra iyi koşabilmek için ayaklarına da 'Cıstik' denilen, burunları sivri, fonsuz, çorap gibi ayağı saran hafif bir ayakkabı takarlardı.

Sekiz on taycı Erzurum'dan birlikte yola çıkar, takriben ya-

rım saat mesafedeki Soğukçermik köyüne tam bir cümbüş havası içinde girerlerdi. Köyün, zemini toprak, kâğır kahvesi taycılar geldiği zaman romantizmin şahikasına yükselirdi. İskemle falan hak getire... Duvarlara ne zaman monte edildiği meçhul emektar peykeler, siyatikten mustarip hastalar gibi iki büklüm olmuş; şöyle bir ilişeyim dediğiniz zaman, ayaklarımız yerden kesilir, sırtınız duvara yapıştırdı! Kahvenin bu kompozisyonu, taycılar için bulunmaz bir sermaye idi...

Kahveyi yakın zamanlara kadar, o köyden İsmail Emi işletirdi. Nekre, hazır cevap bir adamdı, rahmetli. Gez köyünün kahvecisi meşhur Hakkı Bey'in nüsha-i sânisî (ikinci bir kopyası)... Taycı Zabıt, muttasıl (devamlı olarak) Emi'ye takılırdı:

—İsmail Emi, bugün Belediye Reisi dükkâna gelmişti ne dedi biliyor musun?

—Ulan Belediye Reisi'nden bana ne? Ne derse desin...

—Dedi ki, Soğukçermik'teki kahvenin küşadı (açılış izni, ruhsatı) yokmuş, orayı kapatacağım.

—Reis, küşatsız mağazalar yerine, murdar derelerden başlasın!

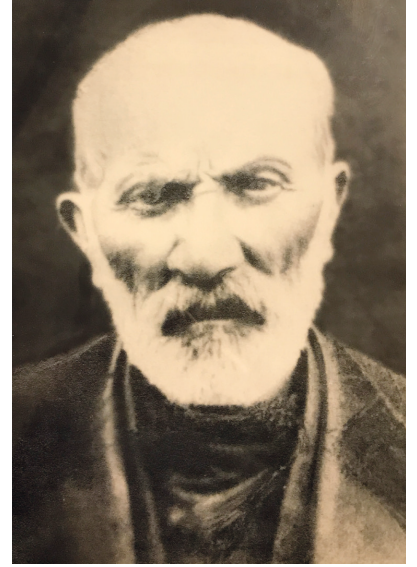
der ve bir kaleme Belediye Reisi'ni harcardı...

Tabi taycılar iki de bir kaçıya çıkar, 'Tafta' istikametine bakarlardı ki, kervan geliyor mu? Kervanı gören taycı tabanları yağlardı. Biri koştu mu, ötekiler de peşinden... Bugün benim diyen atlet, o taycılar gibi sür'atli koşamazdı, diyebilirim.

Kervan'a ilk mülâki olan (ulaşan), önce tayların malına bakar, sonra da talip olduğu 'Tay'ın üzerine peştamalını atardı. Bazen taylar, taycılara yetmez, bir kısmı pek meyus olurdu (üzülürdü). Tay tutamayanlar ister istemez bir müddet köyün kahvesinde ikinci bir kervana intizar ederdi (beklerdi).

Taycılardan benim tanıyabildiklerim; Zabıt Çavuş, Bavo Dadaş, Torun, Koço, İncö, Sabit Bey, Ağa Gülüm bunlar pek meşhurdular. Zabıt Çavuş dediğim; erkek güzeli, esmer, sıırım gibi, kaytan bıyıklı, karakaş, kara göz, uzun boylu bir delikanlıydı.

Kervan Erzurum'a Kilisekapısı'ndan girer ya Gölbaşı'nda Mansuroğlu Ham'na ya da Gürcükapısı'na gelirdi. Sepetleri, taycılar atlardan indirir, mal

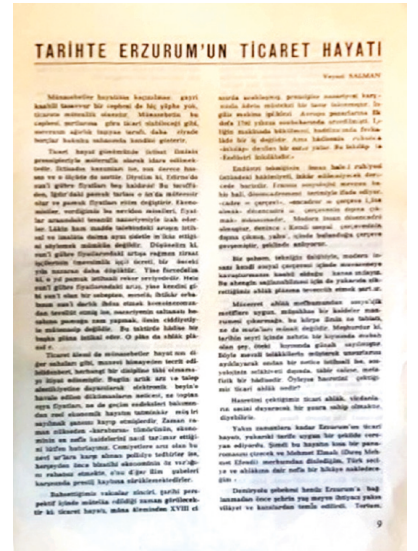

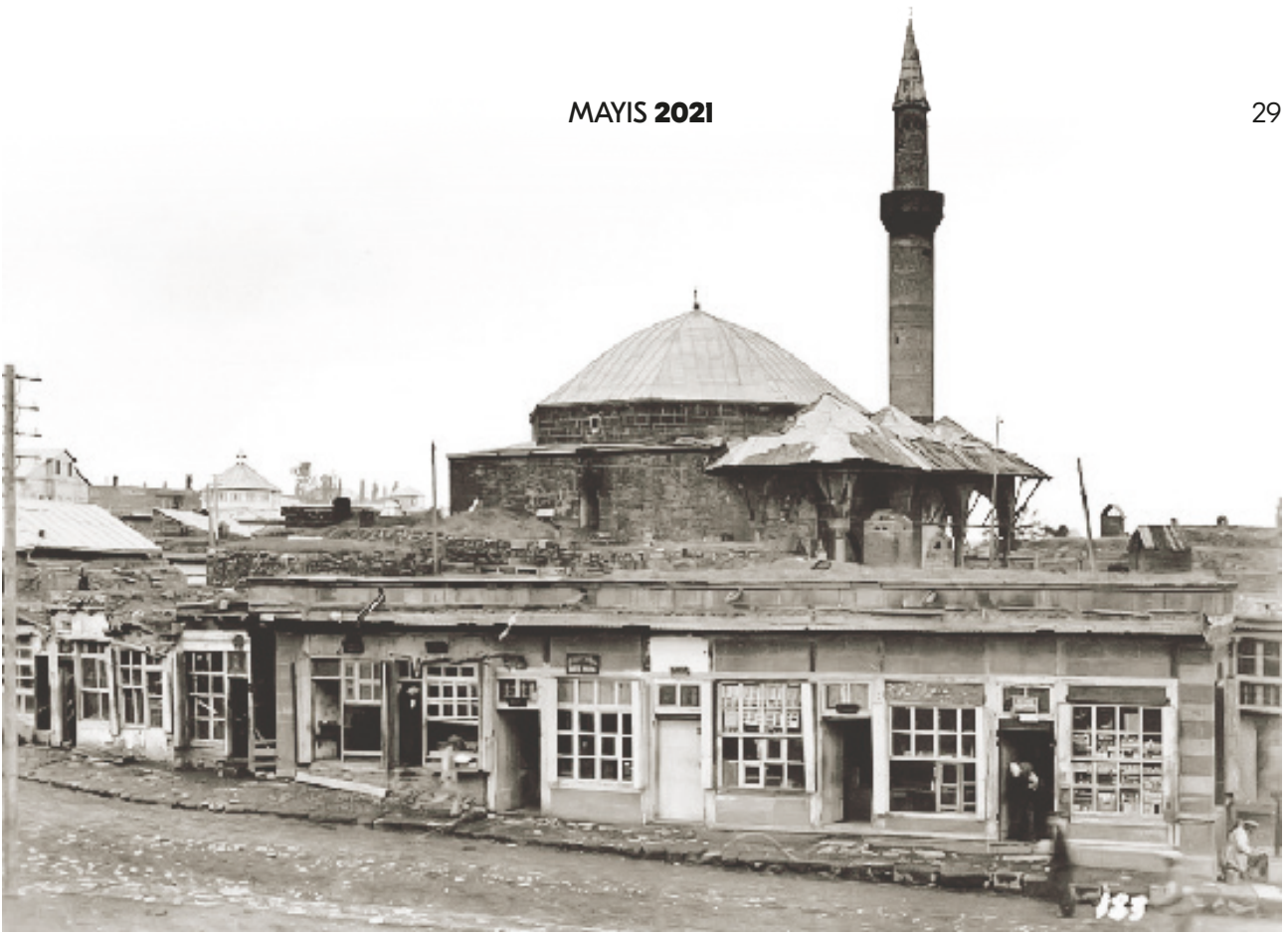
Mehmet Elmali (Direş Memet Efendi)
(1878 - 29.03.1953)

sahipleri -ki bunlara 'Yolcu' denirdi- hayvanlarını hana çekerlerdi. Yolcu, tartı ve fiyat muamelelerine katiyen karışmaz, bu işleri manavlar (komisyoncu) ikmâl ederdi.

Manavlık, eski 'Lonca (korporasyon) Teşkilâtı'nın tâbi olduğu disiplinle idare edilirdi. Lonca'nın en salâhiyetli mevkîini, yâni şeyhlik makamını merhum Elmali Mehmet Efendi temsil ederdi.

Mehmet Efendi, uzun boylu, iri yapılı, va'kur ve heybetli bir zât idi. Merhuma, bu fizikî yapısından kinaye '**Direş**' lâkabı

Günümüzdeki İşbankası'nın karşısında o tarihlerde yer alan dükkânlardan ikisi Gürcükapı'nın mihenk taşı Elmalılar'a; arka planda görülen kubbede Erzurum Hamamı'na aittir.

takılmıştı. Ona bu şeyhlik unvanı rastgele verilmiş değildi. Mehmet Efendi, **ince ruhlu, son derece zarif; hususiyle itimada sayân bir manavdı!**

Yusufeli'nde de 'Zorba' isminde bir bağ sahibi vardı. Yetiştirdiği üzümlere ismine izafeten '**Zorba Üzüümü**' denirdi. Zannetmiyorum ki, bugün dünyanın hiç bir yerinde o üzüm kadar nefis bir üzüm bulunsun! Taneleri orta büyüklükte bir ceviz kadar olan 'Zorba Üzüümü', pek ince zarlı, çekirdeksiz ve şeffaftı...

Yolcular geceyi Erzurum'da geçirir; ferdası (ertesi) gün Gürcükapısı Camii'nin yanındaki büyük kahvede hesap görülürdü. Manav kâtiplerinin tuttukları defterlerde her yolcunun meyvesinin cinsi, miktarı, tutarı, manav ücreti hesap edilerek, ödenecek bedel bir kalemde gösterilirdi.

Direş Mehmet Efendi bir gün Zorba Ağa'nın üzümlerinin hesaba göre semenini tediye

ediyor (ödemesini yapıyor). Ağa parayı sayıyor, bakıyor ki, daha önce aldığı paralardan fazla... Bir yanlışlık yapıldığı mülâhazasıyla (düşüncesiyle) Mehmet Efendi'ye diyor ki:

—Efendi! Yük aynı, para fazla; bu hesapta bir yanlışlık var!

—Zorba Ağa! Yük aynı ama; mal iştirar (yâni talep arttı); batmanını 60 kuruştan verdik.

Zorba Ağa, kemafi's-sabık (daha önceki) 50 kuruş üzerinden hesap yaparak hakkını alıyor ve mütebakisini (üstünü) de Mehmet Efendi'nin önüne sürerek:

—Yok Efendi, fazla alırsak, gelecek sene bizim ağaçlar bar (semere, mahsul) vermez, diyor...

Medenî âlemde din, ahlâk ve hukukun müttehidü'l-merkez (merkezleri bir, müşterek daireler) olduğu hakkındaki görüş ve anlayışta bugün herhangi bir tebeddülât (değişiklik) yoktur. İnsanoğlunu

her çeşit fenalıktan koruyan seciye ve ahlâk prensiplerini ihmal eden cemiyetlerden Zorba Ağa'nın gösterdiği selâbeti (sağlamlığı) beklemek beyhudedir (boşunadır)...

Aziz Okuyucum,

Zorba Ağa'nın ahlâkını temessül eden (temsil eden, taşıyan) bir insanın ihtikâr (vurgunculuk) veya karaborsacılık yapacağını tasavvur edebilir misin? Sana istediğin kadar mühlet! Aklınla düşün, kararını vicdanınla ver."

İşte biz, günümüz Erzurum'unda 'Vicdan sahibi' bu '**Düz Adamları**' mumla arıyor; bu örnek insanları rahmetle, minnetle anıyor, Alvar İmamı Mehmet Efendi Hoca'nın (Efe Hazretleri'nin) şu antika sözleriyle yazımıza son veriyoruz:

**"Alanda satanı gözet;
Satanda alanı gözet;
Kârında kalanı gözet;
Mevlâ'dan al, Mevlâ'ya ver!"**

RİYA VE GÖSTERİŞ YA DA CEMİYETİN YOK OLUŞU

☰ Muaz ERGÜ

İmam-ı Gazâli El Munkiz Mine'd Dalâl kitabında: "Göç'e hazırlan göç'e! Geride ömrünün pek azı kalmıştır. Önünde uzun bir ahiret yolculuğu var. Bugüne kadar elde ettiğin bütün ilim ve amel hep riya ve gösteriştir. Şimdi ahiret için hazırlık yapmazsan ne zaman hazırlanacaksın? Dünya ile alâkanı şimdi kesmezsen ne zaman keseceksin?"

Göç, yolculuk, dünya, ahiret, riya, hazırlık... Bütün bu kelimeler şimdilerde ne mana ifade ediyor acaba? Gerçekten bir manaya sahip mi bu kelimeler anlam dünyamızda? Ya da var mı bir anlam dünyamız? Göç deyince bir mekândan başka bir mekâna hareketi mi anlıyoruz acaba? Yolculuk yalnızca fiziki mesafeler arasında gelip gitmekten mi ibaret? Hiç kendi içimize, gönül ülkemize yolculuk ettik mi? Yada gönül ülkesi diye bir yerden habermiz var mı? Yoksa riyakar kelimelerle, millete hoş görünme ikiyüzlülüğüyle orayı da mı yağmaladık? Sahte mimiklerle, yalancı tebessümlerle insanları etkilemek dışında hiç bir şeye yaramıyor mu yoksa gönül mönül kavramlarımız?

Dindarlar olarak içimizdeki öfkeyi, ezikliği, öç alma duygusunu cazibeli kavramlarla, din soslu öğretilerle süsleyip insanları mı kandırıyoruz yoksa?

Varoluş sancısıyla, yalnızlığın endişesiyle düşüncenin, tefekkürün yollarına vurduk mu kendimizi? Yoksa dinden bir güvenlik alanı sağlayıp sızılarımızı dindirdik mi? Kala-balıklardan, yığınlardan kaçıp hakikati arama yolculuğuna yeltenebildik mi? Yoksa rahat koltuklarımıza uzanıp Cennet rüyalarına mı daldık? Bütün ezberleri, gelenekleri, evrensel yargıları bir yana bırakıp, üzerimizdeki bütün zırhları soyarak varlık savaşına girişebildik mi zamanın harp meydanında? Yoksa öğrendiklerimizi başkalarına satarak rahat yaşamayı mı hedefledik? Önümüzde, arkamızda, sağımızda, solumuzda hiç kimse olmadan, hiç kimseye görünmeden, hiç kimseyi görmeden iman edebildik mi? Yoksa iman showmanlığı yapıyoruz ekranlarda? İmanın yalnız süvarisi olabildik mi? Önce ferd olup sonra cemiyetle bütünleşebildik mi? Yoksa cemiyetler, cemaatler, camialar ferdi, insanı yok eden, öğüten

mekanik tezgâhlara mı dönüştü? Beklenti içinde olmadan bekleyebildik mi? Yoksa attığımız her adımımız, her hesabımız dünyevi bir makam, mevzi kazanmayı ve bu makamı, mevziyi korumak için en yakınlarımızı bile feda etme üzerine mi kurulu? Uzun yola çıkma düşü gördük mü? Yoksa bütün düşler kısır ve kısa mı?

İslam Dünyası... Eğer öyle bir dünya varsa bugün söylediğiyle yaptığı en çok çelişen, sürekli kendini yalanlayan, inkâr eden başka bir dünya yok. Sürekli kendimizle çelişiyoruz. Konuşurken yada anlatırken kendimizi zamandan ve mekândan soyutlayarak pir ü pak insanlarmışız moduna giriyoruz. Konuşurken kendimizi unutuyoruz. Kendi dışımızdaki bütün insanların nasihate ihtiyacı olduğunu zannediyoruz. Müstağnilik yapıyoruz, kibirliyiz. Ne yazık ki anlam dünyamız, inanç öğretimimiz kibirli olmayın diyor. İçimizde acayip bir vaaz verme çılgınlığı var.

Gazâli yaklaşık 900 yıl önce söylemiş "göç'e hazırlan" diye. Hem söyleyene hem de söylenene ayrıca dikkat kesilmek

gerekir. O, zamanında Nizamiye Medreselerinde 300 seçkin öğrenciye ders veren bir müderris... Hem de Nizamiye Medresesinin yöneticisi. Devlet adamlarının iltifatlarına mazhar. Çok önemli biri... Döneminin ilmen ulaşılabilinecek en zirve noktasında. Makam mevki, şan şöhret, ilim sahibi... İşte "göç'e hazırlan, göç'e!" çağrısına kulak vererek dünyevi bütün makamları, serveti, şan şöhreti bırakarak yola çıkıyor. O sıralar konuşacak, dertleşecek kimseyi bulamıyor. Herkes dünyaya yönelmiş. Onun eylemi ise Allah'a yönelip, kalbin dünya ile ilgisini kesmek... Kendini içine alıp ahireti unutturan meşgalelerden sıyrılmak... Böylece İmam-ı Gazâli bütün makamların, koltukların, dünyevi mevkilerin hiçliğini işaret ediyor. Dünyanın geçiciliğini, aslolanın ahiret olduğunu... Ahiretin ise burada, dünyada kazanılacağını...

O dönemlerden bugünlere çıkıp geldiğimizde aslında değişen, farklılaşan pek fazla bir şeyin olmadığını görüyoruz. Düşüş, irtifa kaybı, medeniyet zaafı günümüzde de tüm hızıyla devam ediyor. Çağrıya, davete kulaklar kapalı... Gazâli bugün yaşasaydı eminim riya ve gösterişin yanına makam, mevki, koltuk sevdamızı da eklerdi. Hani ilim ve amelimiz hep riya ve gösteriş diyor ya şimdi ilim amel sahibi insanları geçtik hiçbir meziyeti, liyakati, becerisi, yeteneği olmayanlar bürokrasinin herhangi bir kademesinde bir makam, bir koltuk kapmak için kendini bile feda edecek durumda. Hiçbir değer, ilke yok!... Müslümanlar ne yazık ki dehşet bir yozlaşmanın içinde. Elimizden, dilimizden hak

sadır olmuyor. İmam-ı Gazâli'nin söylediği gibi hep riya ve gösteriş... Bütün mü'minlerin eşitlendiği, kimsenin kimseye üstün olmadığı camilerimizde bile bürokrasinin protokol kuralları geçerli. Protokole girenler ayrıcalıklı... Hac ve Umre ziyaretleri hem turistik geziye dönüştürülüyor hem de sosyal yaşamda bir statüko üstünlüğüne... Gerçi şu günlerde koronavirüs bütün insanlığı eşitledi. Hizaya soktu.

Riya ve gösteriş cemiyeti çürüten, içten içe yıkan bir büyük hastalık. Samimiyetin olmadığı, insanın kendine bile saygı duymadığı ortamlarda riya şaha kalkar. Ülkenin üzerine bir karabulut gibi çöker ve hem ferdi ve hem toplumu karanlığın alarak boğar. Menfaat için, dünyevi kazanç için olduğundan farklı görünmek, sevmediğini seviyor gibi gözükme, hayatın ya da varlığın merkezine Allah'ı koymak yerine beğenilmek, alkışlanmak için insanları kandırma, yalan dolan meslek edinme riya'dır. Riyakârlık ve mürailik aslında şirk anlamına da gelir. Aynı zamanda riya cemiyette önu alınmaz bir tiksinti uyanır. Kalbiyle dilinin, akıyla gönlünün aynı şeylere inanma-

dığı, aynı şeyleri söylemediği riyakârlar ya da mürailer insanlar arasındaki cemiyet olma bağlarını da zayıflatarak cemiyetin dağılmasına yol açarlar. Kendine güvenmeyen, gücünü makamdan, oturduğu koltuktan alan ya da makamını dolduramayan kişiler ancak trajikomik bir oyunda figüran olurlar.

Her şeyin dünyadan ibaret olduğu yanılığın gerçekmiş gibi inanmak, ahireti bu dünyaya feda etmek, yolculuğu ancak fiziki mesafelerden ibaret görmek, kendi dışımızdakileri ya da kliğimize, grubumuza katılmamış olanları dışlamak, öteki diye tanımlamak, kendimizden olanı kollamak, kendimizden olmayana yok saymak aslında en büyük zavallılık, korkaklık... Acınası bir durum... Daha acınası bir durum da bu oyunu, tiyatroyu, dekoru gerçekmiş gibi görmek ve dünyayı bu dekoradan ibaret zannetmek...

Her şeyin sahtesi, riyası gerçekten kötü. Riya pazarlamak, düşünce pazarlamak, din pazarlamak en kötüsü... Ne demişti büyük düşünür El-Kindi: "Bir şeyin ticaretini yapan, onu satar. Sattığı ise artık kendisinin değildir. Dolayısıyla din ticareti yapanın dini yoktur."

MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ...

Av. Uğur ALKUŞ

Bir dönem sık tartışılıyordu:” Osmanlı Devleti Türklerin devleti mi?” diye. Kaynağı, Osmanlı'nın, çok uluslu, çok dinli ve çok hukuklu yapısıydı herhalde... Yeniçağla birlikte emperyal bir nitelik kazanan devlet, diğer imparatorluklar gibi siyasi ve sosyal örgütlenmeye sahipti. Parçadan bütüne doğru ele alındığında, başka uluslara ait kültür ve müesseselerin varlığı, böyle bir yorumu elverişliydi. Bazı oryantalistlerin fikir ve tespitleri, bu bakışa dayanak teşkil ediyordu. Hümanist bir çevrenin özde yanlışa düştükleri beynelmilel yaklaşıma, tarihçi İlber Ortaylı: “Ya kime ait bir devletti?” sualiyle son noktayı koydu. Diğer taraftan aynı dönem bazı milliyetçiler, Türklerin imparatorluk içerisinde özellikle yönetimden, yani saray ve sivil bürokrasiden uzak tutulmasını kendi zaviyelerinden yorumladılar. Osmanlıyı, kurucu unsura ihanetle suçladılar. Toprak rejimi nedeniyle mülk sahibi edilmeyen Türkler, zamanla askeri önemlerini de merkezi ordunun güçlenmesiyle kaybettiler. Ticaret ve zanaat gayrimüslim elindeydi, sivil bürokraside devşirmelerin...

Tüm bu suçlamalar, Devleti Aliyye'nin son dönemlerinde başlamıştı. Ahmet Vefik Paşa'nın valilik yıllarına ait bir hatırasından bahsedilir. Gezerken çarşıda bir kalabalığa rastlar ve sohbet eder. Etnik kökenlerini merak eder. Kimi Arap, kimi Arnavut kimi Rum olduğunu söyler. Nihayet üstü başı perişan bir köylü, uta-

Esasen millet ve milliyetçilik modern çağın çocuklarıdır. Sosyoloji, yani insan toplumunu inceleyen bilimle, tarif ve anlam kazanmışlardır. Aydınlanma döneminde siyasal iktidarın kaynağına ilişkin, tanrısal olmayan meşruiyet tartışmaları, millet kavramını doğurmuştur. Egemenlik, kökü mazide dalları istikbalde olan Millete aittir. Millet, soyut ve mistik tanımı ile egemenliğin yegâne sahibidir.

narak: “Haşa huzurdan... ben Türk'üm” der. Paşa, kendisinin de Türk olduğunu, utanacak bir durum olmadığını ifade eder. Devlet ve Vatan'ın asıl sahibi olan Türk'ün bu mahcubiyeti, Paşa'nın gözlerini yaşartır. Saray ve idareci sınıfın, Türk göçebe ve köylüsüne yönelik, “Etrak-ı bi-idrak” yani anlayışsız, kavrayışsız Türk nitelendirmeleri, tezlerine destek olur.

Cumhuriyet devrinde, Osmanlı'nın Türk unsura menfi bakışı, daha sert eleştirilerin hedefi oldu. Mülkün sahibi, mütegalibe bir Millet'in ikinci sınıf bir tebaa muamelesi gördüğü iddia edildi. Dönemin edebiyatında, fikri izlerini sürmek mümkündür. Yakup Kadri, Halide Edip, Falih Rıfkı, Şevket Süreyya gibi kalemlerin hatırat ve romanları, Türk'ün önceki dönem dramına, sıklıkla yer vermektedir. Mesela yeni rejimin ilk yıllarında sıkı bir jakoben olan Peyami Safa'nın “Türk İnkılabına Bakışlar” eserindeki yazıları, devri sabık yaratan cinstendir. 1950 den sonra devrimin şiddeti azalıp, görece daha demokratik bir hava hâkim olunca,

eski döneme bakışta da kısmi yumuşamalar meydana geldi. Türk Tarihi'ne bütüncül bir bakış egemen oldu. İlmi, fikri ve edebi mülahazalarda Osmanlı'nın Türk Tarihi'nin zirve noktası olduğu kabul edilmeye başlandı. Unutkanlık ve utanç, sahiplenme ve gurura dönüş-tü, yavaş yavaş...

Geçmişe ait tartışmalardan, bazı milliyetçilerin kafasında cevaplanmamış sorular kaldığı anlaşılmaktadır. Hala millet ve milliyetçilik mevhumlarını, tarihselliği içerisinde kavrayamamış önemli bir kitle olduğunu görüyoruz. Milleti dini inançları ile tarif etmeye çalışan, milliyetçiliği Oğuz efsanelerinden başlatan bir fikri açmazın içerisinde. Göçebe bir halk, "Tanrı kelimini yükseltmek ve Âleme nizam vermek" ülküsüne sahip olduğu için Millet olmamıştır. Türkler eski çağda milliyetçi oldukları için Ergenekon destanını da yazmamışlardır. Gerçi nesnel bir tespitle Türkler, söz gelimi İngilizlere göre daha önceden bir millet olduklarının bilincine varmışlardır. Orhun yazıtlarından bu kanaate varmak mümkündür. Yorum, nasyo-

nalizme mesafesi ile bilinen Şerif Mardin'e aittir. Lakin buradaki bilinç, ilkel bir "Ben ve Öteki" bilincidir. Pragmatist bir amaçtan doğmuştur. Nitekim Bilge Kağan'ın "Budun" u, hâkimiyeti altındaki bütün kavimleri ifade etmekteydi. Kendi halk kitlesi "biz", siyasi ve amansız rakibi Çin'de "öteki" dir... Türk kelimesinin etimolojik izahı bir tarafa, budun ve il kavramları siyasi ve iktisadi bir bütünlüğü ifade ediyordu. Töre de zaten topluluğun bağlı olduğu hukuktu...

Esasen millet ve milliyetçilik modern çağın çocuklarıdır. Sosyoloji, yani insan toplu-munu inceleyen bilimle, tarif ve anlam kazanmışlardır. Aydınlanma döneminde siyasal iktidarın kaynağına ilişkin, tanrısal olmayan meşruiyet tartışmaları, millet kavramını doğurmuştur. Egemenlik, kökü mazide dalları istikbalde olan Millete aittir. Millet, soyut ve mistik tanımı ile egemenliğin yegâne sahibidir. Toplumun sözleşme ile kurulduğunu iddia eden Rousseau gibi filozoflar, işin teorik yanını bu şekilde hallettiler. Sonradan egemenliği kullanacak halk ve

vatandaşlık gibi siyasi kavramlarla, pratiğini oluşturdular. Fransız Devrimi ile kemale erdikten sonra, bütün Dünya'ya yayıldı. Zamanla bu anaforun cazibesine kapılmayan halk kalmadı. Gerçi İngilizler, Fransızlardan yaklaşık yüzyıl önce "Görkemli Devrim" ile bu fikrin öncülleridir. Ancak yıkıcı etki, Fransız İhtilali ile başlamıştır.

Tarihselliği içerisinde: "Bizim Milliyetçiliğimizin Batı'daki ile alakası yoktur" şeklindeki hamasetin, ilmi bir kıymeti yoktur. Son sekiz yüz yıldır, bilim ve sanata ciddi bir katkımız olmadığı gibi, düşünce hayatına katkımız da sığdır. İnsanlık tarihinde çığır açan iktisadi, içtimai ve siyasi düşünceler, Batı Medeniyeti'ne aittir. Prof. Dr. Ahmet Arslan, esasen başka bir medeniyetin de kalmadığını iddia etmektedir. Urfalı Filozofumuz; geçmişte Mısır, Maya, Sümer gibi ayrı medeniyetlerin aynı dönemde varlığını kabul eder. Ancak küreselleşen bugünkü yeryüzünde, başka bir medeniyetin doğumuna imkân kalmadığını savunur. Temellerini Yunan aklı, Roma nizamı

ve Hristiyan ahlakında bulan Batı Medeniyeti, insanlığın sahip olduğu biricik medeniyettir artık...Bilim, sanat ve inanç konusundaki eğilimleri, maddi kültüre ait üretilen tüm malzemenin, arzın en ücre köşesine kadar nüfuz etmesi, Hoca'ya hak verir niteliktedir. Yani acar bir kısım politikacıların : “Kendi hikâyemizi yazmak” vecizesi ile duyguları okşadığına bakmaym. Siyasal İslamcıların “Ümmet Birliği ile Kurulacak İslam Medeniyeti” ve Milliyetçilerin “Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinin Yeniden İhyası” özelemlerinin, lirik bir hülyadan öteye geçmesi, pek mümkün gözükmemektedir. Hikâyeyi yazan yazmıştır!

Millet ve milliyetçilik meselesine dönersek, tarihsel seyri anlatılanları doğrulamaktadır. Milliyetçiliğin tarihimizdeki özel ismi Türkçülüktür. Bizde ilk Türkçülük faaliyetleri, ilmi ve edebidir. Aydınlanmanın etkileri yine geç ulaşmıştır bu topraklara... Tanzimat'tan sonra Mustafa Reşit Paşa'nın Avrupa'ya gönderdiği talebeler, yeni fikir ve metotlarla geri döndüler. Gazetecilik girişimleri ile birlikte dilde sadeleşme çalışmaları bu dönemlere rastlar. Ağâh Efendi ve Şinasi öncülük etmişlerdir. Aydınlanma, bilginin halka ulaştırılmasını hedefler. Süreli ve süresiz yayınlarla, halkın anlayacağı bir dille bilgi nakledilir. Bilgiyi elde etmek, kopyalamak ve nakletmek medeniyetin özüdür aslında... Ancak Ortaçağ sonrası, gözlem ve deneye dayalı yeni bilgi, dogmalardan kurtarılmak istenen geniş halk yığınlarına, yeni metotla ulaştırılır. Hatta Aydınlanma döneminde Diderot'un başını çektiği Ansiklopedistler, akıl çağının hazinelerini, büyük

bir çalışmayla halka arz ederler. Bizde bu faaliyet XIX. yy. sonlarına doğru Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami aracılığıyla kısmen icra edilebilmiştir. Yani yüz elli yıl sonra...

Gazetecilik ve yeni fikirlerin misyonu, Şinasi'den sonra öğrencileri Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi'ye geçmiştir. Mustafa Reşit Paşa'nın büyük ümitler bağladığı bu gençler, Paşa'nın prensleri Ali ve Fuat Paşa tarafından pek tutulmamıştır. Sık sık anlaşmazlığa düşüp, soluğu Avrupa'da almışlardır. Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet söylemleri herhalde ricali devleti korkutmuştur. Sadrazamların endişelerinin kendi açılarından haklılığı, meşrutiyet söylemleri ve sonrasında yaşananlarla anlaşılmalıdır. İşte milliyetçiliğin ilk izleri bu gençlerde görülür. İz demektediriz, zira onlardaki “Vatan” ve “Millet” kavramları oturmuş bir düşüncenin ürünü değildir. Özellikle Namık Kemal için... Bu kavramları kullanırken, Osmanlı tebaası ve siyasi sınırlarını düşünür. Bir Türklük bilinci oluşmamıştır. Üçlü içerisinde, düşünce ve eylemleri karışık, namı diğer “Sarıklı İhtilalci” Ali Süavi'de biraz daha net bir Türklük bilinci görünür. Her ne kadar Osmanlı Milliyetçiliği yapsalar da, fikirleri ile etkiledikleri Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Hüsnü Paşa gibi devlet adamları, daha net bir Türkçülük çizgisi taşırlar. Türk dili, tarihi, kültürü zikredilir. İlmî Türkçülük, XVIII. yüzyıldan itibaren Batılı Türkologlar eliyledir. Fransız, Macar, Rus gibi tarih, dil, etnograf ve antropologların eski Türk tarih ve kültürüne dair eserleri, Şıpka Kahramanı Süleyman Hüsnü Paşa tarafından askeri okullarda okutulmaya

başlanır. Türk Milli Tarih ve Kültürü'nün tedrisi, bu dönem de başlar. Ve yüzyılın sonunda yetişen ilk Türkçüler, yine bu dönem ekilen fidanın meyveleridir...

Tespitlerimize göre, ilmi ve fikri olmak iddiasıyla yazılan ilk eser “Eski ve Modern Türkler” isimli kitaptır. Müellifi Mustafa Celalettin Paşa, Şair Nazım Hikmet'in annesi tarafından büyük dedesidir. Polonya mültecisi olan Paşa, Osmanlı Ordusu'nda subay olarak bulunmuş, büyük yararlılıklar göstermiştir. Fransızca olarak yazdığı kitap 1869 da basılmıştır. 2014 yılında ilk defa Türkçe 'ye çevrildikten sonra, bizde okuma fırsatı bulmuştuk. Anıtkabir'de, Atatürk'ün okuduğu kitaplar bölümünde, Fransızca bir nüshası vardır. Mustafa Kemal bu eseri, yanlarına not alarak, satırların altını çizerek okumuştur. Bilimsellikten uzak görüşler bulunsa da, ilklerden olması ve aslı Türk olmayan biri tarafından Türklük sevdası ile yazılması önemlidir.

Entelektüel Türkçülük faaliyeti Şemsettin Sami etrafında şekillenmeye başlar. Adeta müritleri olan Bursalı Tahir , Necip Asım, Veled Çelebi gibi gençler, dil üzerine yeni bir ekol oluştururlar. Türk diline büyük hizmetleri olan Şemsettin Sami de aslen Arnavut'tur. Çevresinde oluşan, edebi Türkçülük faaliyetlerinin müdavimlerinden, Mehmet Emin Bey, “Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur” diye başlayan mısralarıyla, müphem bir taraf bırakmadan milletin adını bütün âleme ilan eder.

Aynı dönemlerde Osmanlı toprakları dışında yaşayan Türk münevverleri arasında

da ilmi ve edebi Türkçülük faaliyetleri görünmektedir. Kazan'dan Akçuraoğlu Yusuf, Kırım'dan İsmail Bey Gaspıralı, Azerbeycan'dan Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali ve biraz daha öncesinde Ahundzade Mirza Feth Ali Bey gibi isimler Türkçülük faaliyetlerini yürütürler. Gaspıralı dışındakiler sık sık İstanbul'da gelirler. Öyle ki baskının arttığı yıllarda Yusuf Bey ve diğerlerinin Osmanlı'ya girişleri bile yasaklanır. İşte bu nedenle, Türkçülüğün siyasi manifestosu kabul edilen "Üz Tarz-ı Siyaset" isimli makale, 1904 yılında, ilk defa Mısır'da Türk isimli gazetedede üç sayıya tefrika edilir.

Malum olduğu üzere, Abdülhamit'in baskıcı rejimine karşı, meşrutiyet yanlısı hiziplerin bir araya gelmesi ile kurulan İttihat ve Terakki Hareketi, bu tarihlerde giderek kuvvetlenmeye başlamıştır. Nüveleri ilk defa 1890 ların başında oluşan gizli cemiyetin, o yıllarda siyaseten Türkçü bir çizgide bulunmadığı açıktır. Çok sonraları, 1910 lu yıllarda davet üzerine Selanik'ten İstanbul'a gelen Ziya Gökalp ile birlikte, İttihat ve Terakki'de güçlü Türkçülük rüzgârları esmeye başlar.

Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliği fikriyatında gerçek bir kilometre taşıdır. Nazari ve ameli bakımdan dönemini ve sonrasını çok etkilemiştir. Durkheim sosyolojisini ve Leon Cahon'un tarihini çok iyi bilmektedir. Hatta Durkheim'in Ziya Bey'in bazı yazılarını okuyunca, şarkta kendisini bu kadar iyi etüt etmiş birinin bulunmasına hayret ettiği söylenir. Büyük bir düşünür olan Ziya Gökalp, Türkçülüğün tartışmasız en büyük te-

orisyenidir. Yanı sıra vefatının ardından Mustafa Kemal: "Biyolojik babam Ali Rıza Bey'dir. Fikirlerimin babası ise Ziya Bey'dir" üzüntülü sözleriyle ne kadar etkilendiğini ifade eder. Gökalp'in bir şiirinin: "Bir Ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur" diye başlaması ve bir zaman sonra Atatürk'ün tasarufu ile ezanın Arapça okun-

Entelektüel Türkçülük faaliyeti Şemsettin Sami etrafında şekillenmeye başlar. Adeta müritleri olan Bursalı Tahir , Necip Asım, Veled Çelebi gibi gençler, dil üzerine yeni bir ekol oluştururlar. Türk diline büyük hizmetleri olan Şemsettin Sami de aslen Arnavut'tur. Çevresinde oluşan, edebi Türkçülük faaliyetlerinin müdavimlerinden, Mehmet Emin Bey, "Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur" diye başlayan mısralarıyla, müphem bir taraf bırakmadan milletin adını bütün âleme ilan eder.

masının yasaklanması bir arada düşünülürse, Cumhuriyet Devrimleri üzerindeki etkisi, daha iyi anlaşılabilir.

Gökalp'in fikri ve ilmi etkileri, altın zincir diye nitelendirilen Mümtaz Turhan ve talebesi Erol Güngör incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Gökalp sosyolojiyi, Turhan tecrübi psikolojiyi bu

topraklara taşıyan âlimlerdir. Erol Hoca, kültür ve medeniyet çözümlenmeleri ile Türk Milliyetçiliğini en iyi etüt eden bilim insanımızdır. Maalesef bu üçlünün arkasından Türkçülüğü imar eden ve yeni bir şey söyleyeni bulmak zordur. Fikri derinlik bakımından, belki merhum Durmuş Hocaoğlu istisna tutulabilir...

Elbette Türkçülük fikri üzerine, Cumhuriyet sonrası kalem ve kelamı ile eğilmiş, başka birçok isim vardır. 1940 dan sonra Hüseyin Nihal Atsız'ın coşkusu, 1970 den sonra ilk defa Türkçüleri siyasi olarak bir araya getiren Alparslan Türkeş'in aksiyonu önemlidir.

İsimlerden ziyade, Milliyetçilik fikrinin Ülkemize nasıl dâhil olduğuna ilişkin birkaç kelimem istemiştik. Türk Milliyetçiliği fikrini ifade eden Türkçülüğün, XX. yüzyıl başından itibaren ilmi, edebi, fikri ve siyasi serüveni ayrı bir bahistir. Bu mevzu hakkında bizim inceleme imkânı bulduğumuz eserleri, yetersiz bulduğumuzu itiraf etmek isterim. Yaşayan birkaç akademisyenin çalışmalarındaki özensizlik ve sathilik gözümüze çarptı. Hala en kıymetlileri, mahsus Türkçülük üzerine olmasa dahi, Hilmi Ziya Ülken ve Bernard Lewis'in, emek ve metodoloji bakımından, o değerli çalışmalarını herhalde... Yusuf Akçura'nın "Türkçülüğün Tarihi" eseri, aynel yakın bilgiler nedeniyle kıymetlidir. Lakin vefatı dolayısıyla sadece bir döneme hasredilmiştir.

Bizim anlattıklarımız ise, genç araştırmacılar için belki bir anahtar ya da eğer ömür vefa ederse, ileride yazacaklarımıza mukaddime olur...

KALKINMA

KAVRAMINA KISA BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Selim BAŞAR

Bir ülkede üretimin yani teknik ifadesiyle Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) kişi başına düşen miktarının artmasına iktisadi büyüme ya da büyüme; büyüme ile beraber sosyal göstergelerin iyileşmesine ise iktisadi kalkınma ya da kalkınma denilmektedir. Kalkınma kavramı günümüzde gelişme ile de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Büyüme ve kalkınma hedefi her ülkenin temel hedefleri arasında ilk sırayı almaktadır. Ülkeler arasında büyüme ve kalkınma konusunda rekabet yaşanmakta her ülke dünya hasılasından daha fazla pay almayı hedeflemektedir. Bu hedef ülkemiz için de büyük önem taşımaktadır. Geçmişten günümüze ülkemizi yöneten siyasi ve bürokratik kadrolar bu hedef doğrultusunda çabalar sarf etmişlerdir. Büyüme ve konumuz açısından daha kapsamlı olan kalkınma açısından konuyu ele alırken önce kalkınmanın tarihine ve kalkınmanın içeriğine değinmek yararlı olacaktır.

Kalkınma konusuna geçmeden önce Sanayi Devrimi'nin bilinmesi ve Sanayi Devrimi'nin etkilerinin anlaşılması önemlidir. İnsanlık tarihinde dönem açan ve kapatan birtakım olaylar vardır. Bu olayların büyük çoğunluğu savaşların ve askeri hareketlerin sonucunda ortaya çık-

mıştır. Ancak sanayi devrimi bundan müstesna olup etkileri bakımından da çok güçlü bir harekettir. O kadar güçlü bir harekettir ki günümüzdeki birçok sosyal, siyasi ve ekonomik olgunun gerçekleşmesinde ya da gerçekleşmemesinde ciddi pay sahibidir.

Sanayi Devrimi Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi öncesinde Avrupa'da feodal bir tarımsal üretimin varlığı söz konusuydu. Yani bir tarafta gücü elinde bulunduran derebeyleri, krallıklar ve kilise bulunurken diğer tarafta toprağa bağlı olarak yaşayan ve serf olarak adlandırılan köylüler bulunmaktaydı. Serfler karın tokluğuna yaşayan ve çalışan kesimi ifade etmekteydi. Konuyu tarihçilere bırakarak devam etmek gerekirse Avrupa'daki icatlar ve özellikle gemilerde kullanılan buharlı makinenin üretimde de kullanılabileceğinin anlaşılması, sömürgelemlerden ucuza hammaddenin temin edilmesi ile birleşerek fabrikalaşma hareketini artırmış, köylerde boğaz tokluğuna yaşayan serfler büyük şehirlere göç ederek işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda kitle üretimi artmış Avrupa'da ve ABD'de büyüme ve zenginleşme hızlanmıştır. Bu dönemde hâkim iktisadi doktrin, Klasik İktisat dediğimiz düşün-

1929 sonrası Avrupa'da ve ABD'de devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ileri süren Keynesyen İktisadi düşüncenin hâkim olması ile birlikte hükümetler piyasalara müdahale etmişlerdir. Kalkınma açısından önemli olan bu müdahaleci yaklaşımın kabulü sonrası II. Dünya Savaşı ortaya çıkmış ve 1945 yılında savaş sona ermiştir. Savaş sonrası başta Avrupa olmak üzere dünyadaki birçok ülke harabeye dönmüştür.

cedir. Ekonomide doğal bir düzenin olduğunu, insanların faydacı olmalarının toplumun faydasını artıracığını, devletin ekonomik hayatta yer almasının yanlış olacağını ileri süren bu görüş ile birlikte piyasalara müdahale edilmemiş ve diğer bir deyişle güçlü olanın zayıf olanı ezmesinin doğal karşılandığı, bunun doğal düzenin bir parçası olduğu kabul edilmiştir. Bu görüşün etkinliği 1929 Büyük Burhan'ına kadar sürmüş ve üretilen malların satılmaması nedeniyle ekonomiler çökme noktasına gelmiştir.

1929 sonrası Avrupa'da ve ABD'de devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ileri süren Keynesyen İktisadi düşüncenin hâkim olması ile birlikte hükümetler piyasalara müdahale etmişlerdir. Kalkınma açısından önemli olan bu müdahaleci yaklaşımın kabulü sonrası II. Dünya Savaşı ortaya çıkmış ve 1945 yılında savaş sona ermiştir. Savaş sonrası başta Avrupa olmak üzere dünyadaki birçok ülke harabeye dönmüştür. Bu dönemde Keynesyen Ekol 'ün kabulünün de etkisi ile birlikte kalkınma çabaları ön plana çıkmıştır. Artık devletler öncülüğünde ülkelerin başta altyapıları olmak üzere tamamen inşa edilmeleri gündeme gelmiştir. Avrupa ve ABD'de kalkınma literatüründe önemli gelişmeler yaşanmış ve çok sayıda teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerin bir kısmında ülkelerin yeniden inşa sürecinde insan sermayesinin önemli olduğu bu nedenle kalkınmanın sadece fiziki yatırımları değil insana yapılacak yatırımları da kapsamının gerekli olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler büyük ölçüde kabul görmüş ve ülkelerde fiziki yatırımlar yanında eğitim ve sağlık gibi alanlarda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Bu kısa bilgilerden sonra ülkelerin kalkınma çabalarında ne kadar başarılı olduklarına bakalım. Bunun için kalkınma süreçlerinin ölçülebilir ve değerlendirilebilir olması objektif analizler için önem taşımaktadır. Bu kapsamda kalkınma performansı ile ilgili olarak Dünya Bankası 1960'lı yıllardan başlayan bir veri seti oluşturmuş ve kullanıcıların hizmetine sunmuştur. Bu veri seti hazırlanırken Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Gayri Safi Milli Hasıla, okullaşma, karbondioksit emisyonu, doğumda beklenen yaşam süresi gibi değişkenlerden yararlanılarak hesaplamalar yapılmakta ve ülkelerin kalkınmışlık sıralamaları belirlenmektedir. Ayrıca ülkeler gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler de üst orta ve alt orta gelir gruplarına ayrılmaktadır.

Tablo 1: Gelir sıralamalarına göre ülkeler

Sıra	Ülke Adı	GSYİH (2019) (Milyon \$)	Sıra	Ülke Adı	GSYİH (2019) (Kişi Başına, \$)
1	ABD	21433226	1	Lüksemburg	114704
2	Çin	14279937	2	İsviçre	81993
3	Japonya	5081769	3	İrlanda	78660
4	Almanya	3861123	4	Norveç	75419
5	Hindistan	2868929	5	İzlanda	66944
19	Türkiye	761425	74	Türkiye	9126
182	Kiribati	195	182	Sudan	441
183	Nauru	118	183	Malavi	411
184	Tuvalu	47	184	Burundi	261

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri veri tabanından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi üst orta gelir grubu içinde yer alan ülkemiz, 2019 yılı itibariyle GSYİH ölçeğinde ulaşılabilir veriye sahip 184 ülke içinde 19. sırada yer almaktadır. Diğer bir deyişle ülkemiz dünyanın en büyük 19. Ekonomisidir. Kişi başına düşen GSYİH rakamları göz önünde bulundurulduğunda ise ülkemizin ulaşılabilir veriye sahip 184 ülke içinde 74. sırada olduğu görülmüştür. Ekonomik refahı daha doğru ölçen bu veriye göre ülkemiz 19. Büyük ekonomi olmasına rağmen bu üretimden alınan payı gösteren kişisel refah açısından daha alt sıralardadır. Bu sıralamalar zaman dilimleri içinde değişebildiğinden Türkiye'nin sıralamasına çeşitli yıllar itibariyle bakmakta yarar vardır:

Tablo 2: Türkiye'nin gelir sıralamasındaki değişimler

Yıl	Ülke Sayısı	Sıra	GSYİH (Kişi Başına, \$)	Yıl	Ülke Sayısı	Sıra	GSYİH (Kişi Başına, \$)
1960	99	25	509	2000	199	74	4337
1970	128	55	489	2010	206	74	10742
1980	146	72	1564	2019	184	74	9126
1990	179	68	2794				

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri veri tabanından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi ülkemizin sıralaması 1960 yılında ulaşılabilir veriye sahip 99 ülke içinde 25 iken; 1980 yılında ulaşılabilir veriye sahip 146 ülke içinde 72 olarak gerçekleşmiştir. Son 20 yıllık dönemde ise ülkemizin 74. sırada yer aldığı görülmektedir.

Ülkelerin büyümeleri yanında ülke içinde de bölgesel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum dünyanın en zengin ve kalkınmış ülkeleri için de geçerlidir. Ülkemizde de bölgesel kalkınma farklılıkları uzun yıllardır gündemdedir. Türkiye'deki bölgesel gelir farklılıklarına ilişkin bilgi vermesi açısından Tablo 3'e bakılabilir.

Tablo 3: Türkiye'de bölgesel gelir sıralaması

Sıra	Bölge Adı	GSYİH (2019) (Kişi başına, \$)
1	İstanbul	15285
2	Batı Anadolu	10911
3	Doğu Marmara	10858
4	Batı Marmara	9629
5	Ege	9093
6	Akdeniz	7477
7	Orta Anadolu	6718
8	Doğu Karadeniz	6183
9	Batı Karadeniz	6005
10	Kuzeydoğu Anadolu	5041
11	Güneydoğu Anadolu	4620
12	Ortadoğu Anadolu	4579

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler veri tabanından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görülebileceği gibi 2019 yılı itibariyle kişi başına düşen GSYİH rakamları temel alındığında en kalkınmış bölgemizin İstanbul, en geri kalmış bölgelerimiz Ortadoğu Anadolu Bölgesi olduğu ifade edilebilir.

İnsani Gelişmişlik

Daha önce de belirttiğimiz gibi 1945 sonrası kalkınma tartışmalarında fiziki yatırımlar kadar insana yapılacak yatırımların da önemli olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu kapsamda Beşerî Sermaye kavramı gündeme gelmiştir. Beşerî Sermaye en kısa tanımıyla bir ülkenin yetişmiş insan gücünü, temsil eder. Sanayi devrimi ile başlayan vasıflı işgücü ihtiyacının kendi kaynakları ile karşılayabilen ülkeler büyüme ve kalkınma yarışında her zaman avantajlı olmuşlardır. Günümüzde sanayi çağından dijital çağa geçişte de beşerî sermayenin önemi azalmamış bilakis artmıştır. Hatta gelişmiş ülkeler diğer ülkelerdeki yetenekli ve hünereli işgücünü transfer etmeye başlamışlar ve kendi üretim süreçlerinde bu güçten yararlanmışlardır.

Dünya Bankası Beşerî Sermaye Endeksi sağlık ve eğitim koşullarının işçi verimliliğine yap-

tığı katkıları hesaplamaktadır. Endeks, sağlık ve eğitim ölçütleri kapsamında bugün doğan bir çocuğun geleceğin işçisi-çalışanı olarak verimli-liğini ölçmektedir. Endeks çeşitli verilerden yararlanılarak hesaplanmakta ve sıfır ile bir arasında değer almaktadır. Bu kapsamda endeksin hesaplanmasında beklenen okullaşma yılı, beş yaş altındaki çocukların gelişmesinde herhangi bir sorun olmayan kısmı, beş yaşa kadar yaşama olasılığı, 15-60 yaş arası yaşama oranı gibi değişkenler belli formüllere göre bir araya getirilmektedir. Söz konusu endeks günümüzde yaygın olarak kabul edilmekte ve birçok çalışma için referans noktası olmaktadır. Seçilmiş ülkelerin Beşerî Sermaye düzeyleri ve sıralamaları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Kalkınma Ölçütü olarak Beşerî Sermaye Endeksi

Sıra	Ülke Adı	Beşerî Sermaye Endeksi (2020)
1	Singapur	0.879
2	Hong Kong	0.812
3	Japonya	0.804
4	Güney Kore	0.798
5	Kanada	0.797
48	Türkiye	0.649
172	Güney Sudan	0.306
173	Çad	0.299
174	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.291

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri veri tabanından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi 2020 yılı itibariyle Singapur, Hong Kong, Japonya gibi ülkeler beşerî sermaye stoku açısından üst sıralarda yer alırken ülkemiz ulaşılabilir veriye sahip 174 ülke içinde 48. sırada bulunmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra gündeme gelen önemli bir tartışma konusu da Sürdürülebilir Kalkınma kavramıdır. Sürdürülebilir kalkınma günümüzdeki insanların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin kaynaklarını yok etmemek olarak tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında özellikle çevre konusu gündeme gelmektedir. Nitekim küresel ısınma, yenilene-meyen doğal kaynakların tahrip edilmesi, çevre kirliliği gibi etkenler günümüzdeki üretim ve tüketim kalıplarının sonucu olarak ortaya çıkmak-

ta ancak bu olumsuz tablo gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle günümüzde olayın küresel bir boyut kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bir ülkedeki çevre felaketleri ya da bazı ülkelerin çevreyi tahrip edici üretim teknolojileri kullanmaları diğer ülkeleri de etkilemektedir. Bu sebeple konunun uluslararası boyutta ele alınması önemlidir. Bu konuda Birleşmiş Milletler'in önemli çabaları vardır. Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çevre ve kalkınma konusunda önemli çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu kapsamda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 1992 yılında kabul edilmiştir. 194 tarafı bulunan Sözleşme 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin nihai amacı, atmosferdeki sera gazı birikimlerinin tehlikeli boyutlara ulaşmasını engellemektir. Bu kapsamda özellikle endüstriyel kaynaklı salımların azaltılması konusunda ülkelere sorumluluklar yüklenmektedir.

Çevre ile ilgili diğer bir çaba yine BMİDÇS kapsamında kabul edilen Paris Anlaşması'dır. Anlaşma, küresel sera gazı emisyonlarının azaltılmasını amaçlamakta olup 4 Kasım 2016 itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de Çevre Bakanlığı teşkilatlanmasına giderek konuya verdiği önemi gösteren ülkelerden birisidir. Ancak belirtildiği gibi özellikle büyük ölçekli üretim yapan ülkelerin belli standartlara uymamaları ülkelerin kendi tedbirlerinin başarısını gölgeleyebilmektedir. Bu kapsamda son yıllarda çevre konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısında da önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle kamuoyu yaratmaya çalışılan bu çabalar demokratik ülkelerde zaman zaman önemli etkiler meydana getirebilmekte, hükümetlere ve firmalara çevre hassasiyeti konusunda baskı yapabilmektedirler.

➤ Sonuç

Kalkınma günümüzde üniversitelerimizde ders olarak okutulan bir disiplindir. Bu nedenle konuyu dar kapsamlı olarak ele aldığımız bu yazıya istinaden sonuçlar ve öneriler geliştirmek kolay olmamakla birlikte bazı noktalara değinmekte yarar vardır.

Tarihsel süreçten elde ettiğimiz bilgiler bize

insana yatırımın önemini hatırlatmaktadır. Kalkınmışlığın gelir, sağlık ve eğitim gibi üç önemli parametresi bulunmaktadır. Gelir konusu daha çok büyüme ile ilintili bir konudur. Sağlıkta da önleyici sağlık uygulamalarının önemi kabul edildiğinden kalkınma konusunda belki de en önemli faktörün eğitim olduğu söylenebilir. Nitekim eğitilmiş bir toplumun koruyucu sağlık konusunda da daha bilinçli olması beklenir. Bu kapsamda ülkemiz uzun vadeli bir program hazırlayarak okul öncesinden üniversite mezuniyetine kadar olan tüm süreçleri yeniden ele alması elzemdir.

Sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre bakanlığı ve kalkınma bakanlığı iş birliği önem taşımaktadır. Yine bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılması için bölgesel kalkınma ajanslarının yetkileri ve fonları artırılmalı, en az gelişmiş bölgelerimize öncelik verilerek selektif politikalar uygulanmalıdır.

Türkiye'nin planlı ekonomi modeline başlayarak Devlet Planlama Teşkilatını kurduğu 1960'lı yıllardan sonra kalkınma planları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu planlar zaman zaman istenileni verememiş ve daha sonra bu politika terk edilmiştir. Ancak günümüz şartlarında planların geçmişteki uygulamalardaki eksiklikler gözden geçirilerek tekrar gündeme gelmesi tartışılabilir. Nitekim kalkınma kavramı çok boyutlu bir nitelik taşıdığından öngörülebilirlik açısından plan ve hedefler önemlidir. Özellikle sürdürülebilir kalkınmanın eskisinden daha fazla önem arz ettiği düşünülürse kurumlar arası entegre bir hareketin önemi anlaşılabilir. Kalkınma konusunda üniversitelerimize ve sivil toplum kuruluşlarımıza da büyük görevler düşmektedir. Üniversitelerimizin kuruldukları yöreler ile ilgili çalışmalara öncelikler vererek elde edilen sonuçları paylaşmaları politika yapımcılar için önem taşımaktadır. Hem ülke genelinde hem yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve kalkınma ajansları ile üniversitelerin iş birliği içinde çalışmaları da kalkınma süreçlerine katkı sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- TÜİK Bölgesel İstatistikler, <https://biruni.tuik.gov.tr/>
- UNDP- United Nations Development Programme, <https://www.undp.org/>
- UNEP- United Nations Environment Programme, <https://www.unep.org/>
- UNFCCC-United Nations Framework Convention on Climate Change, <https://unfccc.int/>
- World Bank World Development Indicators, <https://data.worldbank.org/>

ERZURUM KONULU AZERBAYCAN BAYATILARI

Dr. Aygün HASANOĞLU

Bayatı-Azerbaycan halk edebiyatına dâhil olup yazarı belli olmayan, nine ve dedelerden torunlara, geçmiş, kuşaktan kuşağa aktarılmış şiir örnekleridir. Bayatı sözünün “Bayat” Türk boyunun isminden alındığı düşünülmektedir. Bu halk şiir türü hem bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde, hem İran sınırında bulunan Güney Azerbaycan’da, eski Azerbaycan arazileri olan Derbent ve Borçalı bölgelerinde, Türkiye’de Kars, Iğdır yöresinde geniş yayılmıştır. Kerkük hoyratları ile benzerliği de dikkat çekicidir.

Bayatı-dört mısradan, 7 heceden oluşan dördlüktür. Genelde “Men (ben) âşık, “Azizim” sözleriyle başlar. Birinci mısra bayatının girişi, ikinci mısra konuya giriş, üçüncü söylenmesi istenen temel fikir, dördüncü mısra ise bayatının sonucudur. Mısralar bir-birine hem ahenkle, hem kafiyelenmekle bağlanır, bu yüzden akıcıdır ve şarkı gibi okunmasına kolaylık sağlar. Üçüncü mısradaki dikkat çekilmesi istenen olay var. Üçüncü mısrayı dördüncü mısra onaylar ve bitirir. Böylece dört mısradaki bir olay ve bu olayla ilgili yaşanan duygular aktarılır.

Bayatılar konu bakımından geniştir. Aşk, özlem, Vatan hasretiyle beraber, nasihatler de yer almaktadır.

Bazı bayatılar tarihi olaylardan etkilenerek söylenmiştir. Örneğin, Azerbaycan topraklarının Rusya ve İran arasında bölüştürülmesini, bir halkın iki devlet tarafından parçalanmasını yansıtan Bayatılardan ikisi:

Araz’ı ayırdılar,
Kan ile doyurdular
Ben senden ayrılmazdım,
Zor ilen ayırdılar.

Tebriz yolu taşlıdır
Üstü zar kaşlıdır.
Dindirmeyin Tebriz’i,
Gözleri kan yaşlıdır.

Azerbaycan Bayatılarında Tebriz, Derbent gibi şehirlerin yanı sıra, Erzurum ismi de geçmektedir. Tarihin farklı dönemlerinde Azerbaycan’dan Erzurum’a göçler yaşanmıştır ki, bu da halk edebiyatına –Bayatılara yansımıştır. Bu Bayatılardan bir kısmında Erzurum olayları da yer almıştır. Erzurum’un Rus işgalinde, Ermeni ordularının baskılarına maruz kalmasının yansımaları Bayatılarda görebiliyoruz. Örnek olarak sunduğum birinci ve ikinci bayatıda Gâvurların Erzurum’u yakması ve kan akıtması,

üçüncü Bayatıda Yanık dere katliamı, son üç bayatıda ise Erzurum’a göçlerden bahsedilmektedir. Bu bayatılar Azerbaycan halkının Erzurum’a tarihi bağlarının ispatıdır.

Erzurum Konulu Azerbaycan Bayatıları

Ben âşık Erzurum’a,
Kar düştü Erzurum’a.
Gâvur geldi od vurdu,
Kan döktü Erzurum’a.

Ses çıkar Erzurum’dan
Haber var Erzurum’dan
Gavurlar dert getirdi
Od çıktı Erzurum’dan

Azizim, Erzurum’a
Var git sen Erzurum’a.
O derede kim kaldı?
Bir sor sen Erzurum’a.

Ben âşık Erzurum’a
Düşmüştür er zulüma.
Vatandan olma uzak
Düşsen de her zulüma.

Azizim, yordu beni.
Bu hasret yordu beni.
Erzurum’a giden yar
Göz yolda koydu beni.

Azizim Erzurum’a
Yol gider Erzurum’a.
Kendin öldün kurtuldun
Beni soktun zulüme.

EJDER3200
PALANÖKER / KONAĞI / ERZURUM
WORLD SKI
CENTER

Time to Ski!

**DAĞ KAYAĞI
BUZ TIRMANIŞ DUVARI
YAZ-KIŞ ÇADIR KAMPLARI**

www.ejder3200.com